

MB

242.650

Őrláng füzetek 13. szám
A Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka
Alapítvány lapjának melléklete

HORNYÁK MÁRIA

Brunszvik Teréz „szellemi” gyermeke:

TELEKI BLANKA
(1806 – 1862)

Halálának 150. évfordulójára
2. bővített, javított kiadás

Martonvásár
2012

Órláng füzetek 13.
A Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány
lapjának melléklete

HORNYÁK MÁRIA

Brunszvik Teréz “szellemi” gyermeke:

TELEKI BLANKA
(1806 – 1862)

Országos Széchényi Könyvtár

Halálának 150. évfordulójára
2. bővített, javított kiadás

Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány
Teleki Blanka Hölgyklub

MARTONVÁSÁR
2012

ISSN 2062-0179
ISBN 978-963-88721-1-1

© Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány
© Hornyák Mária

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IMPREZA BT.

MB 242.650

2012

„Tudjátok meg, ki volt e hölgy, ki az
az élők közül ugyan rég letűnt, de
emlékéi ma is szent kötelesség fölébreszteni
a hon jobbainak érdemméltányló keblében.”
Vasvári Pál: Bethlen Katalinról

TARTALOM

- 5 Előszó a jelen kiadáshoz
- 7 Bevezetés
- 9 Szülőfalu, család, gyermekkor
- 13 Brunszvik Terézzel itthon és külföldön
- 19 „A szerelem, a szerelem...”
- 23 Festőművészi álmok
- 27 Leánynevelő intézet
- 33 „Ezernyolcszáznegyvennyolc, te csillag...”
- 37 Blanka és Vasvári Pál
- 41 Szatmárpálfalva: a „szabadságeszmék műhelye”
- 45 Vizsgálati fogság és ítélet
- 51 Kufsteini és laibachi börtönévek
- 55 „... s nem lelé honját a hazában”
- 59 Utószó
- 61 A főbb irodalom
- 65 A martonvásári lapok vonatkozó cikkei időrendben
- 67 Teleki Blanka élete adatokban

Előszó a jelen kiadáshoz

Lelkesítő helytállás a hazaszeretet jegyében – ennek Teleki Blanka, nevelőintézetet alapítva csakúgy, mint a koncepció perének áldozataként is örökérvényű példáját adta.

Egy fiatal történész szerint a „főmotívum”, amitől egyesek hősnek tartják a grófnőt: „a mártírság vállalása. Vagyis élete legpasszívabb szakasza, a börtönbüntetés, amit elszenvedett tette – lényegében akarata ellenére – hőssé, legalábbis az életrajzírók interpretációja szerint...”

De hát Jézusnak nem a „legpasszívabb” tette – a kereszthalála – hozta meg számunkra a megváltást?

Ugyanez olvasható a költő fogolytársnak, Sárosi Gyulának a Blanka ajkaira adott imájában is: [A rabnő] „sebéért csak hálát rebeg, / Mert e világot seb váltotta meg...”

Az áldozathozatal fontosságával a (legalább is az idő szerint) nem istenhívő Teleki Blanka is tisztában volt. Ennek bizonyítékát adja a vele egy időben, szintén Nagyváradon őrzött amerikai utazó, Ch. L. Brace, aki az 1852-ben, New Yorkban kiadott könyvében megemlíti, hogy a grófnő „magánúton kifejezésre juttatta, hogy kész magát akármilyen hosszú börtönbüntetésnek alávetni, ha azzal valamennyire is hasznára lehet boldogtalan hazájának.”

Márpedig Teleki Blanka kérhetett volna kegyelmet, amit menten meg is kapott volna! Több szabadlábon élő kortársáról tudunk, akik kényszer hatására megtették a maguk kisebb–nagyobb kompromisszumát. (Nem szólva azokról, akik önként szegődtek az önkényuralom szolgálatába!) Ezt azonban ő, aki nem sokkal előtte a hazaszeretetet ojtogatta a növendékei szívébe, azért sem tehette meg, mivel ily módon saját magát köpte volna szembe.

Blanka grófnő tisztában volt azzal is, hogy a szavaknál a személyes példa mennyivel fontosabb – s nem csupán a pedagógiában, hanem „a hóhér kezétől vérző ország” felnőtt lakosai

előtt is! Nem szólva a rabtársairól! Az említett amerikai utazó elbeszéli, hogy mekkora hatás tett rá az ablakrésen át olykor megpillantott, napról-napra sápadtabb hölgy hősie kitartása. Ez a példa egészen biztosan erőt öntött azokba a sáncmunkára ítélt kufsteini hazafiakba is, akik a sétájukhoz fagyban, esőben is ragaszkodó két „gyöngé” nőt, Blankát és Lövei Klárát láthatták.

A fent idézett fiatal történész már egy évtizede úgy érzékelt, hogy a Blanka grófnőt illetően „az emlékezési szándék egyre gyengül”, s hogy „egy szűk szakmai közegen túl ma már csak a róla szóló ifjúsági regény fiatal olvasói számára lehet a személyes emlékezet része Teleki Blanka élettörténete.”

Márpedig ő ma, vagyis másfél évszázaddal az elhunyt után is a figyelmünkre, sőt: a megbecsülésünkre méltó!

Jelen munkánk (a vonatkozó irodalom és számos levéltári forrás felhasználása mellett) elsősorban Brunszvik Teréz jórészt kiadatlan naplóira és levelezésére épül. Ezzel csakúgy, mint a korábbi tanulmányokkal és ismeretterjesztő cikkekkel szeretnénk hozzájárulni a „szellemi gyermeke”, Teleki Blanka emlékének ébrentartásához, s egyben felhívni a figyelmet annak a részletes, tudományos monográfiának a hiányára, amely történetírásunk adósságai közé tartozik.

Országos Széchényi Könyvtár

Martonvásár, 2012 októbere

A szerző

Bevezetés

Arcvonásait elsősorban a Barabás Miklós metszetéről ismerjük, sudár termetét pedig az a kis szobor önportré idézi elénk, amely mellé a játszi képzelet Vasvári Pált, Lövei Klárát, sőt Brunszvik Terézt is odavarázsolja. Előttük loknis hajú, kandi tanulóleánykák, köröttük 1848/1849 ismert alakjai, attribútumai, a háttérben pedig felsejlik a tiroli hegyek karéjozta kufsteini ('Kopfstein') „sziklafej”, és rajta a híres–hírhedt várbörtön, a „kőkoporsó”...

E fantázia szülte tabló központi szereplője: Teleki Blanka grófnő, akivel – Kertész Erzsébet nagysikerű életrajzi regényének és Sáfrán Györgyi rangos forrásgyűjteményeinek hála – népszerűség tekintetében kevesen vehetik fel a versenyt történelmünk jeles nőalakjai közül.

Teleki Blanka (1806–1862): a nemzeti nőnevelés úttörője és az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc híve, mártírja. E lexikon tömörségű és szikár meghatározással ellentétben az utókor róla szólva a kitüntető jelzőket és szóvirágokat csak úgy ontja. 'Múlhatatlan ragyogású', 'tüneményes', 'vértanú–fényességű', 'hős lelkű', 'fölséges' nőalak, akit (az irodalomtörténész Nagy Miklós szerint) „lelki ereje, szenvedélyessége, a mindennapok világtól való távolmaradása, mind az Antigonék és a Racine-i heroinák testvérévé emeltek”.

Van, aki Blanka helyét, 1848-ra utalva, 'március leányai' sorában jelöli ki, s van, aki szerint ő 'a szabadságharc idejének legeszményibb női alakja'. Mások a 19. század jelentős személyiségének, ismét mások történelmük egyik legvonzóbb és legpéldásabb nőalakjának mondják. 'Hungária édes gyermeke', kiváló honleány, a hazaszeretet, a nemzeti eszme vértanúja –

olvashatjuk itt is, ott is. Mint intézetalapítót és bátor cikkíró színtén számos dicsérettel halmozták el: 'a magyar nőmozgalom egyik legfényesebb alakja', a nőemancipáció 'előharcosa', a leánynevelés úttörője, 'hazai nevelésügyünk kiválósága', mi több: 'a magyar pedagógia kiemelkedő alakja', 'forradalmár pedagógus' és így tovább. „Kiváló köznevelő, de talán bátrabban egyszerűen csak politikusnak mondhatjuk” – tapint a lényegre Bajomi Lázár Endre. Teleki Blanka ugyanis a szó szoros értelmében tényleg nem volt pedagógus, hisz' a nemzetietlenné lett arisztokrácia visszamagyarosítását célzó leánynevelő intézetének alapítása elsősorban politikum volt.

Nomen est omen... A nagy múltú és dúsgazdag erdélyi főúri családok egyik legfényesebbikéből származó leány keresztnéve (az anyakönyvben: Bianca, a családi levelekben: Blanche, Blanca, Blanka) kirí az ágas-bogas családfát tarkító Annák, Klárák, Katák, Juditok és Borbálák közül, miként a férjhez menésről hallani sem akaró, festőművészi álmokat kergető, majd nevelőintézetet nyitó, 'rebellis' Blanka is különbözik a nőrokonai legtöbbjétől.

Ugyanezt mondhatjuk nagynénjéről, Brunszvik Terézről, a kisdédóvás és nevelés fáradhatatlan apostoláról is, aki a hazánk (s egyben Közép-Európa) óvodájának alapítójaként ötvenhárom évesen lépett a közszereplés útjára. Az ő példája és ösztönzése, valamint az a reformkori kíváncsi, amelyet a legszívszorítóbban Vörösmarty *A főúri hölgyhöz* című verse („A kisdeded néma szája kér: adj nekik hazát!”) tolmácsol, szerepet játszottak abban, hogy a negyvenedik évéhez közelgő grófnő megtette „a néma fogadást”, s később azt is megmutatta, hogyan kell még a halál árnyékában is „szeretni e mindent adó hazát!”

Ezt a Blankát nevezte Brunszvik Teréz a „szellemi gyermekének”!

Szülőfalu, család, gyermekkor

Nagybányától délre, a Koltóhoz közeli Hosszúfalva (Hosszúfalu, Kővárhosszúfalu, románul: Satulung), e valóban hosszú, úgynevezett 'utas' település déli végén áll egy ódon emeletes kastély: a Telekiek ősi fészke, Teleki Blanka szülőháza.

A Mária Terézia korabeli manzárdtetős épületben, amelyet 1891-ben átépítettek, hajdan több ezer kötetes könyvtár és számos értékes családi ereklye is helyet kapott. Udvarában kis református templom állt, s ezzel átellenben volt az üvegház (1800 táján: narancsfákkal), a melléképületekben pedig a konyhák, kamrák, sütő-, mosó és szapuló házak, valamint a cselédlakások sorjáztak. A közelükben voltak az oszlopos, bolthajtásos istállók és a lovarda. A kastélyt magas kőfallal elkerített terjedelmes park övezte, amelyhez kupolával ellátott, hármas főkapu tartozott.

Maga a település 1405 óta szerepel az oklevelekben. Kétszáz éve még valóban falu volt, 1908-ban viszont már kisközségnek írták, amely 199 házat, valamint 655 román és 315 magyar lakost számlált. Az 1700-as években került a Telekiek kezére, s lett a központja annak az uradalomnak, amely egykor 18 település határában terült el. Ezt a Nagybányától délre eső területet nevezték Kővárvidéknek, amely hajdanában, mint katonai határőrvidék előretolt nyugati bástyaként fedezte Erdélyt a Habsburgok ellen.

Amikor Blanka születésekor anyai nagynénjei, Deymné Brunszvik Jozefin és Teréz itt jártak, rendkívül elhanyagolt állapotokat találtak. Az „aranybányáktól és Nagybánya városától” kétórányira fekvő falut Teréz emlékiratai szerint négy folyó veszi körül, „ahogy a poklot ábrázolják a mythologia szerint”; ezek „itt a következő neveket viselik: Szamos, Lápos, Aranyas és Berszó. Orvos, patika, pap, templom két órajársnyira csak halálos veszedelmek közt kereshető fel, mert a körösi járásban ismeretlen

fogalmak a hidak a sebes vizű folyók fölött, sőt gázló sincsen, kivéve a Szamoson”.

A frigy, amelyből Blanka származott, 1805. szeptember 26-án, a martonvásári katolikus templomban kötötték Teleki Imre gróf és a legkisebb Brunszvik nővér, Karolina (másik nevén: Charlotte, Lotte, Lina) között. Mindketten grófi családból születettek, s mégis két teljesen más világot képviseltek.

A Telekiek őseiket a 12. századig (földrajzilag pedig a dalmát tengerpartig) vezették vissza, és a rokonaik közé sorolták a Szilágyi famíliát, s így Mátyás királyt is. Nemeslevelük Zsigmond király idejében kelt, a „római szent birodalmi grófságot” pedig, ritka kivételként, 1690-ben nyerték el. A német eredetű Brunszvikokat viszont a történelem forgószele Braunschweighből sodorta magyar földre. Az első név szerint ismert itteni elődjük a felvidéki Galgócon (ma: Hlohovec) élt, s mint királyi postamester a 16. század végén „nemesített meg”.

A kardforgató Teleki ősökkel ellentétben a Brunszvik család felmenői az államhivatalnoki pályán jeleskedtek, s Mária Terézia jóvoltából jutottak (korompai előnévvel) grófi rangra, s egyben az úgynevezett új–arisztokraták soraiba. Blanka jogi végzettségű déd- és nagyapja a királyi tanácsossáig és a főispánsáig vitték. Nagyapja, az ifjabb Antal 1791-ben tagja lett az országgyűlés által kiküldött Művelődési Bizottságnak, és oroszlánrésze volt a nőnevelési reformjavaslat kidolgozásából.

A fentieken kívül a Telekiek reformátusok és dúsgazdagok voltak, a Brunszvikok pedig katolikusok és kevésbé tehetősek, ez azonban a szerelmes fiatalokat nem zavarta. Teleki Imre (1782 – 1848) a németföldi tanulmányai végeztével hazafelé tartott, amikor Bécsben megismerte a jövődöbelijét, Brunszvik Karolinát (1782 – 1843), aki fiatalon előzvegyült, négy gyermekes nővérét, a sokat gyengélkedő Jozefint istápolta. Ez idő tájt fordult szorosabbra Jozefin és Beethoven szerelmi kapcsolata, Lotte pedig, aki ezt menten észlelte, a fejleményekről a nővérét, az aggódó Terézt is folyamatosan tájékoztatta. Beethovennek tehát meg lehetett az oka arra, hogy őt egy újévi üdvözlőlapon „huncutnak” nevezze.

Karolina, ez a (Teréz elbeszélése szerint) „fekete hajú, sudár termetű, szelíd és mosolygós arcú cigányos szépség”, aki a gyermekkorát Budán és Martonvásáron töltötte, az esküvő után Erdélybe került. A kolozsvári társaság és az anyósa is idegenkedve fogadta, ő azonban – miként Teréz írja – „a maga határtalan türelmével s elnézésével igen boldoggá tette urát...” Ennek a szerelmi házasságnak a gyümölcsei Blankán kívül Emma [utóbb: De Gérando Ágostné] (1809–1893) és Miksa (Max) (1812–1872).

Teleki Blanka születésnapjaként 1806. július 5-e él a köztudatban. Ez a dátum szerepel a nagybányai római katolikus parókia születési anyakönyvében is. Hamulyák János atya szerint a kislány a Maria Bianca Clara Emerica Anna Carolina neveket kapta. Az anyakönyvbe azonban a keresztelés napját írták be, amely (jóllehet akkoriban az újszülöttet siettek keresztség alá tartani) a gyermek világra jöttének napjával nem feltétlenül esett egybe.

Az apa, Teleki Imre viszont az alábbiakat jegyezte fel: „1806-ban 3. júl. Tsütörtökön éjjel 12 órakor született II. gróf Teleki Imre leánya felesége, Korompai gróf Brunsvik Karolinától Hosszúfalván, anyja vallását követve megkereszteltetett a nagybányai plébános által a hidegkúti görög egyesült templomban... Keresztatya gr. Teleki Tamás és felesége gr. Kornis Klára.” (Ő viszont a keresztelés napját július 6-ára tette, míg a július 3. valóban csütörtökre esett.) Annyi biztos: idő kellett ahhoz, hogy a gyermek születéséről értesítsék a nagybányai atyát, és ahhoz is, hogy ő a Hosszúfalvához közelebb fekvő pusztahidegkúti görög katolikus templomba érjen, ahová Blankát kereszteni vitték. Brunsvik Teréz emlékiratai szerint a húga, aki „szép, barna, igen erős leánykát hozott a világra, kimondhatatlan kínokat szenvedett”, s már azt hitték, hogy „ő is meg a gyermek is elpusztul.”

Azt, hogy nem az az idő szerint náluk vendégeskedő Jozefin vagy Teréz lett a keresztmama, aligha volt véletlen, ők és a sógoruk ugyanis két külön világ voltak. „Qui bene latuit bene vixit.” (Magyarul: Aki jól elrejtőzött, jól élt.) Teleki Imre ezt a 'vendégmarasztaló' Horatius idézetet vésette a hosszúfalvi park

bejárata fölé, és a sógornőit is e szellemben fogadta. „Imre sógor – áll Teréz emlékirataiban – a maga sötét hangulatában mindenütt a családi boldogságát fenyegető rémeket látott. Mi, akik szabadoknak születünk, sok dolgát nem értettük, és éppen ezért sok dolgát nem is tudtuk helyeselni. Sógorunk egész életmódja idegenül hatott ránk...” Ezek után nem csoda, hogy nagy jelenetek játszódtak le közöttük, s az utolsó héten Terézék külön is étkeztek. Amikor elindultak haza, a sógoruk Kolozsvárig kísérte őket.

Blanka apja külön ember volt. Brunszvik Teréz szerint „bezárkózva a dolgozószobájába, tudós munkálatokkal foglalatoskodott. Rendkívül eszes, elmés ember volt, a szavaiban csupa metsző gúny. Pompás fej! A jobbágyaival szemben igazságos és jószívű, de szeszélyes és elviselhetetlen otthon. Senkinek sem szabad írószobája küszöbét takarítás végett átlépnie. Ablakot kinyitni nem szabad. Mindenben [csak] az ő akarata érvényesülhet.”

Blankaék azonban, miként arra Emma elbeszélései is utalnak, szeretetben éltek Hosszúfalván, telente pedig Kolozsvárra, s közben el-ellátogattak Teleki nagymamához is a Szamos-parti Kendilónára. A szüleik nevelőket, rajz- és zenemestert fogadtak melléjük. Blanka kiváltképp a rajzolás és a matematika terén jeleskedett.

Közös és felhőtlen gyermekkoruk 1825-ig tartott, amikor is az immár tizenkilenc éves Blanka felkerült Budára, Brunszvik nagymama Tárnok utcai otthonába.

Brunszvik Terézzel itthon és külföldön

„Teleki Imre két leánykája, Blanka és Emma ott növekedett atyja szemeláttára a hosszúfalusi birtokon; csak annyi nevelést adhatott nekik, amennyi a nevelőnők hiányos képességeitől tellett. Egyszer ünnepélyes hangú írást kaptam tőle. Igen kért, látogassam meg, s vigyem el a lányát, Blankát, és tartsam magamnál, hogy megismerkedjék azzal, amit világnak nevezünk, hogy elsajátítsa a társaság szokásait és találjon oktatást tanítómestereknél.” Emlékirataiban Teréz így írja le unokahúga Budára kerülésének történetét. Ő lett Blanka ébresztője, vezérlője, végül pedig „szellemi anyja”.

Brunszvik Teréz (1775–1861), a martonvásári grófnő, aki a küldetéses emberek göröngyös útját járta, még 1809-ben, egy istenélmény hatására ismerte fel, s mondott igent a hivatására, a szellemi–lelki anyaságra. („Elfogadom az összes rászoruló gyermeket, akiket a Gondviselés nekem szán”) Ennek jegyében szolgált hosszú évekig önként, szeretetből a húga, a hétgyermekes Jozefin népes családjánál, majd pedig élete végéig apostolkodott a leányok mint leendő édesanyák nevelése mellett. („Az anyák által lesz egy jobb kor eljövendő”. És: „Az ő körükből fakad minden jólét, minden áldás, mint az anyaföldből” – írta.) Szintén ez okból szorgalmazta a nevelőnők képzését, majd pedig, amikor erre módja nyílt, mint óvodaalapító a közszereplés terére lépett, hogy a nevelés áldásaiban a szegény gyermekek százait, ezreit részeltethesse.

Teréz néni szellemi anyaságának azonban más területei is voltak. Ő ugyanis hamar megtapasztalta, hogy egy nő, ha vér szerinti gyermeke nincs is, sosem érezheti magát az anyaságból kirekesztettnek. Tudta: ha kinyitja a szobája és szíve ajtaját, mindkettő zsúfolásig megtelik rászorulókkal (gyermekkel és

felnőttekkel), akiknek bátorítás, és gyengédség, azaz fény és meleg kell. Patronáltjainak se szeri, se száma. Derecskei Lujza, a nevelt lánya (és a gondjai kiapadhatatlan forrása) mellett a Teleki unokahúgok is közéjük tartoztak, szellemi gyermekének (lányának: „geistige Tochter”) azonban csupán Blankát, de őt is majd csak a nőnevelő intézete megnyitása (1846) után nevezi.

Amikor 1825 szeptemberében három esztendőre az anyai nagyanyja, Brunszvikné Seeberg Anna budai (Tárnok utcai) házába került, a legjobb tanárokat és mestereket fogadták fel mellé. „Ő nagyon szeretetre méltó, és anyámnak is, nekem is nagyon kellemes társaság” – írja Teréz néni. Ki-kivitte őt Martonvásárra, ahol a parkban sétálva bizonyára neki is elbűszkélkedett azzal, hogy a török alatt és után siralmas állapotba került, lakatlan pusztát a családjuk honteremtő munkájának eredményeként lett virágzó mezőváros, s hogy a mintauradalom és a „remek park” is őket dicséri.

Terézt azonban ez idő tájt elsősorban az foglalkoztatta, hogy gyermekkori ismerőse, a vidéken élő kisszántói báró Lányi Imre két leányának a nevelését felvállalva, közelebb kerüljön a nőnevelő intézettel kapcsolatos terveinek megvalósulásához. Ekkor jut el hozzá a londoni infant school (kisgyermekiskola) híre, amelynek mintájára (a „rangjának, nemének, korának” előítéleteivel szembeszegülve) 1828. június 1-jén megnyitja Budán, az anyja krisztinavárosi bérházában hazánk, s egyben Közép-Európa első óvodáját.

Vívódásainak és erőfeszítéseinek Blanka végig szemtanúja volt. „Mindent másokért, semmit sem magamért!” És: „Éltem a haza javára kamatoztatni” – vallotta fiatal kora óta Teréz, s utóbb unokahúga életének is ezek lettek vezérmotívumai. Teleki Blanka neve (az ő és Emma könyvadománya révén) ott szerepel az óvodaügy pártolóinak listáján, sőt a „Jók Társaságának” a lehetséges tagjai között is, amelyet a nagynénje a kisdédóvók terjesztése céljából akart életre hívni. Unokahúga azonban megbetegedett, ami Teréz szerint „sok mindent megakasztott”. Maga Blanka a betegségét melankóliának mondja, Emma viszont A

kis művészek című elbeszélésében azt írja, hogy a nővére vért hányt, s hogy az élete is veszélyben forgott. Ekkor az apjuk visszavitte őt Erdélybe, ám a jó mag, amit Teréz néni a „példa és tett” erejével beléje oltott, már a huszonkét éves leány szívében szunnyadt.

Teleki Blanka nyolc évvel később kerül ismét Teréz közelébe. Közvetlenül előtte, az 1836. február 4-én kelt levelében Kolozsvárról írja: „Apa elégedetlen velünk, mint mindig, amikor... valami mással is foglalkozunk, mint hogy csak a sarokban ülünk finoman és halkán, s a halottakról beszélgetve az élőkről elfeledkezünk. Nagyon elszomorítja, hogy pontosan az, ami nekünk az életet jelenti: másokért élni, másoknak használni, számára semmit sem jelent. Szerinte másokért élni ostobaság és időpazarlás, így örökös harcban állunk. Sajnos [...] anyánk sincs megelégedve velünk.” Blanka örömmel újságolja, hogy Pestre készülnek, ahová április 12-én valóban megérkeznek.

Nagynénje ekkor már túl volt az óvodaalapítások „hőskorán”, amely részére igen fájdalmasan ért véget: ellenségei mesterkedései folytán József nádor az óvodáit, tőle elvéve nőegyleti hatáskörbe utalta, óvodaterjesztő egyesületét pedig feloszlatta. Ezt követően Teréz Münchenbe, majd Itáliába ment. 1836 elején ugyan már eljár az újonnan alakult Kisdedóvó Intézeteket Terjesztő Egyesület üléseire, érzi azonban, s joggal, hogy a tagtársai („csupa férfi”) nem igazán számolnak vele. Ezért is vállalkozik arra, hogy Teleki Blankát és Emmát mint a „felvigyázójuk és tiszteletbeli őrzőjük” külföldre kísérje. Ekkoriban Teréz a reményeit kezdi a Teleki nővérekbe vetni. „Ők tehát az enyéim – és Blanka duplán: a Lélek szólt hozzám és megmentette az ő erősen veszélyeztetett életét 1828-ban!” – írja a naplójába 1836 júniusában, immár Drezdában. Előtte pedig: „Blanka és Emma igen sokat ír majd a hazának – kis előadásokat, magyarul kinyomtatva” – például a nevelésről.

Hamar kiderült, hogy Blanka egyelőre a művészi ambíciónak akar élni, Emmát pedig szinte kizárólag a férjhez menés foglalkoztatja. Teréz nénit mégsem ezek kedvetlenítik el,

hanem a lányok „jellemének árnyoldalai”, amelyek sorra kiütköztek; ezeket elsősorban neveltetésük számlájára írja. „Őket csírájukban mérgezték meg, és a hibás mag harminc év alatt elburjánzott” – jegyzi a naplójába. (München, 1837. márc. 6.) Gondolkodásukat illetően pedig szerint (apjuk és olvasmányaik hatására) „az istentelen” 1780-as éveknél tartanak.

„Igen, kedves Telekieim, ti a szenvedélyeitek rabszolgái vagytok! Semmik nem vagytok kevésbé, mint szabadok!” – állapítja meg. Másutt pedig (udvariasságból többes szám első személyt használva): „Igen, kedves Emma és Blanka! Azokkal az adományokkal, talentumokkal és javakkal, amelyeket Isten ránk bízott, mi jó dolgokat tehetnénk egymással és egymásért, ha nem lennénk bolondok és istentelenek! Mindent elfecsérelünk, ami reánk bízott, s amiről számot kell adnunk.”

„Rakoncátlanság, a jelen pillanatot elviselni sosem akaró türelmetlenség...” És: „Téveszmék keltette nyugtalanság, amit lendületnek neveznek” – dohog a naplójában Teréz néni. Máskor azon mereng, hogy vajon „képesek lesznek-e rá valaha, főként Blanka, hogy megtalálják és továbbadják a szép, a méltóság teli nyugalmat?” Blankáról szólva dicséri a külsejét („a szép gazella”), az eszét („ő egy zseni”), majd azon lelkendezik: „Micsoda gazdagság minden tekintetben!” Az viszont elrettenti, hogy az unokahúga olykor „jéghideg”, és magától értetődően rosszul esik neki, hogy őt az elkényeztetett leány mennyire kihasználja. („Én vagyok a szolga, a Nr. 2.”) 1836–1837-ben Drezdában és Münchenben jó egy évig megszakítás nélkül együtt laktak, ami egyikük számára sem lehetett könnyű.

Az 1837. évi svájci találkozásuk hetei után az útjaik majd csak 1840. őszén, Münchenben keresztezik egymást. Teréz négy- és fél év után hazafelé tart, a „kedves” Blanka pedig már a vonatnál szinte repül a nénje karjaiba. Terézt aggodalommal tölti el, hogy „milyen rosszul néz ki, s milyen elveszett!” S kíváltképp, hogy „mennyire hitetlen”. „Vajon a lelke még megmenthető?” – kérdi. Váratlanul kedves vendégek lepik meg őket: az ifjú házások, Emma és a francia De Gérando Ágost, akik májusban keltek egybe,

most pedig Erdélyből Párizsba igyekezve épp csak bekukkantanak hozzájuk. Novemberben aztán Teréz elindul haza, Blanka pedig nemsokára Párizs felé veszi az útját.

A következő két évben Teréz néni Pesten lesi-várja az unokahúga leveleit. „Igen kedves, jó gyermek, de tévelygő” – jegyzi meg. Amikor pedig Blanka 1842 novemberében hazatér, Teréz azon van, hogy őt egy lelkész ismerőse segítségével hitre térítse. Decemberben Blanka az időközben elárvult Stackelberg leányokkal Erdélybe indul. Néhány héttel később az idősebb unokahúg, Marie váratlanul meghal. Pár napra rá a Teleki testvérek nagybeteg édesanyjának a szíve is utolsót dobban.

Blankával és Emmáékkal Brunszvik Teréz 1843 júniusában, Martonvásáron fut össze ismét. Rövid pesti és pozsonyi tartózkodás után ő és Blanka a De Gerando házaspárt gőzhajón Linzig kísérik. Pestre visszatérve Blanka hónapokig a nagynénjénél vendégeskedik, így ismét megsokasodnak Teréz vele kapcsolatos naplóbejegyzései. Említi, hogy „kisdédóvót akar szervezni” a fivére, Miksa kendilónai birtokán. „De lesz-e benne elég türelem, jámborság és kitartás keresztény hit nélkül?” – kérdi. Azután a súrlódásaik nyomai: Blanka „az ismerőseimet szedett-vedett népségnek nevezi, minden tetteimet és gondolatomat megbírálja... Tehát: szakítás!” Pár nap múlva viszont már annak örül, hogy a viszonyuk rendeződött.

„Blanka – állapítja meg – szóban republikánus, ám a cselekedeteiben arisztokrata...” Majd pedig: „A várakozás művészete. Blanka is megtanulja, mert meg kell tanulnia.” Ez a mondata olyan, mint egy prófécia! Többször említi, hogy az unokahúga mennyire szereti a gyermekeket. 1844 novemberében például egészen Regensburgig utazott azért, hogy a húga, Emma Párizsban született nyolchónapos kislányát, Antoninát átvegye, s télire magánál tartsa.

Mindeközben Teréz néni az óvodai mozgalom peremére szorítva is apostolkodik a kisgyermeknevelés érdekében. És változatlanul terveket sző egy nagy nemzeti nőnevelő intézet-együttessel, amelyben a mintaóvoda, a nevelőnőképző és a

cselédiskola mellett negyedikként egy, a főrangú leányok hazafias szellemű nevelését célzó intézet is helyet kapna, ez az álma azonban sosem teljesül, de egyik szeletét, mint látni fogjuk, Teleki Blanka megvalósítja.

Amikor Brunszvik Teréz 1845 nyarán megtudja, hogy az unokahúga „egy intézetet” tervez, hirtelenjében csak annyit fűz hozzá: „Akkor minden iratomat és könyvemet reá hagyhatom...” Nagy, mondhatni történelmi pillanat ez számára, hisz’ évtizedek óta arra vár, hogy találjon valakit, aki a művét folytatja és beteljesíti. Az 1820-as évek elején a húga, Jozefin legnagyobb leányával, „a zseniális Vikivel” akart leánynevelő intézetet nyitni, őt azonban a halál váratlanul elragadta tőle. A féltestvérét, Minonát, akit maga Teréz segített a világra, az anyja jelképesen neki ajándékozta, ám az apa, az észt Stackelberg báró (Jozefin második férje) a kislányaikat a hazájába vitte. Most viszont Blanka egy olyan döntéssel állt elő, amelyben ő már alig reménykedett.

Brunszvik Teréz, aki harmincnégy évesen életét Isten kezébe tette, az Isten–haza–nevelés sajátos „háromságában” gondolkodott és tevékenykedett. Unokahúgával, Blankával, akit minden jogos és/vagy túlzó kritikája ellenére is őszintén szeretett, az istenhitben nem találkoztak össze. A hazaszeretet jegyében viszont igen, ráadásul a honleányi szolgálatát Blanka is a nevelésügy terén kezdte, ami új távlatokat nyitott kettejük kapcsolatában.

„A szerelem, a szerelem...”

Gazdag volt és az ismerősei egybehangzó állítása szerint szép is, mégsem ment férjhez. Vajon miért nem? A kérdés, amelyet már Blanka kortársai is feltettek, a kíváncsi utókort ma is foglalkoztatja.

*Teleki Blanka önarcképe
(Eredetije Judit De Gerando – Charpentier birtokában)*

Blanka „szívtörténetéről”, azaz az „első, utolsó, egyszeri” szerelméről 1886-ban P. Szathmáry Károly könyve tesz említést, diszkréten, a rajongott férfi nevének említése nélkül, ami nem véletlen, mivel a könyve (Lövei Klára jegyzetei nyomán) a Teleki család megrendelésére írta. A szerző szerint e szerelem ’külsőleg’

csak néhány hétig tartott, [Blanka ti. „az előítéletekkel és szülők akaratával” nem mert szembeszállni], így ez „a családi ég derűjét alig zavarta meg”. Nem így a fiatal leány szívét, aki „az első szerelem gazdagságával magára zárta az ajtót, s nem nyílt meg többé e földön senkinek, soha.”

A Teleki Blankáról szóló regények megalkotói a fentiekből indultak ki, s a fantáziájukkal pótolták azt, amiről ismereteik nem voltak. Például Sz. Solymos Bea egy Belényesi Ákos nevű kisnemesi ifjút szerepeltet, aki Kolozsvárott csakúgy, mint Blanka, Gentiluomo mesternél tanult festeni. Az író szerint a két tehetséges művésznövendék között szerelem szövődött, ám a rangon aluli kérőről Telekiék hallani sem akartak. A lány meghajolt az akaratuk előtt, kijelentve, hogy ezek után egyáltalán nem fog férjhez menni. Kertész Erzsébet életrajzi regényében szintén egy kitalált férfialak, Bossányi András Blanka reménytelen szerelme, aki a Pálffy családnál nevelősködik, majd fiatalon meghal.

Érdekes módon mindhárom könyvben szerepel báró Wesselényi Miklós (1796–1850) is, a reformkor egyik legjelesebb alakja, az erdélyi ellenzék vezére. Őt a hölgyek a magyar férfi ideáltípusaként bálványozták, így valószínűleg a Teleki lányok is a rajongói közé tartoztak. Egyes szerzők azt sejtetik, hogy titkos kapcsolat volt Blanka és Wesselényi között. Blankáék jól ismerték őt, aki, miután a kapcsolata az apjukkal, Teleki Imrével barátsággá mélyült, Zsibóról el-ellátogatott a hosszúfalvi kastélyba. Vele a nővérek 1836-ban, Pozsonyban is összefutottak. Sz. Solymos Bea szerint másnap valaki névtelenül három szál piros rózsát küldött Blankának, aki azokat „egy kis selyem párnába varrta bele s mindenhová magával vitte.” (Az író szerint a börtönbe is, ezért lett a könyvének címe: „Kufsteini rózsák”.)

Szép, romantikus mozzanat, a valóságalapja azonban több, mint kétséges. Legalább is a báró naplója erre utal. „Nints belső valóságunknak egy hűségesebb tüköre, mint egy ily naponként folytatott autobiographia” – áll a „napi-könyvében”, amelybe ő tényleg igyekezett mindent, olykor a legintimebb dolgait is szókimondóan bejegyezni. Ebben azonban Blankát csak kétszer említi. Álljon itt e két naplórészlet!

1836. május 4. Pozsony: „Brunswick Theressel egy pár nap előtt felérkezett Teleki Blanka [sic!] és Emma, de én csak most estve tudtam meg itt létüket, történetesen tanálkozván velök a berekben. [Ez volt Pozsony kedvelt sétáló helye. *A szerk.*] Lelkes két leány; ők most Németországba utaznak, [s] az asszonyi nevelést akarják figyelmők, valamint egész életök céljává tenni. Minő felséges cél! Szentül fogadtam nekik ezen idves törekvésökben hív segédjök lenni.” (Nyomban utána Wesselényi egy bizonyos Marie-ről ír, akit a szülei eltiltottak tőle, s így csak a távoli ablakból küldheti felé csókjait.) A másik vonatkozó feljegyzés 1838. április 18-án, Pozsonyban kelt, ahová a báró és Blanka egy hajón érkeztek meg. „Dél felé egy csinos és ösmerős, s valóban nem mindennapi képű leányt hallok egy idős asszonnyal francziául beszélni; én is a beszédbe elegyedtem. Az érdekes beszélő Erdélyről kezd szólni, ekkor ösmertem Teleki Blanche-ra. [Ekkor a báró már rosszul látott. *A szerk.*] Ő egy asszonyságtól kísértetve utazni megy. Hová, nem kérdettem. Tavalý vagy két év előtt Olaszországot s Helvéciát járta fel. Lelkes és lángeszű leány; képzeti s nézeti nemesek, de fellengösök.” (Másnap kiköt a hajó, Wesselény pedig újból ama bizonyos Marie-t emlegeti.) Az idézetek magukért beszélnek. Ezek ismeretében aligha lehet meghittebb kapcsolatot feltételeznünk közte és Blanka között!

És most nézzük meg, hogy magának Teleki Blankának mi a mondanivalója témánkkal kapcsolatban! Ezt – a naplóíró nagynénjének hála – meg is tehetjük. Brunszvik Teréz 1855-ben említi, hogy a Kufsteinban raboskodó Blanka elárulta neki, hogy kicsi korában a szülei a közeli Erdőszádán gyermekeskedő, s nála öt évvel idősebb grófi csemetét, Degenfeld Ottót (1801–1849) szemelték ki jövődöbelijéül, a fiú szüleivel egyetértésben. Ám amikor 1815-ben Ottó apja meghalt, a fenti tervet az özvegye, Teleki Anna elvetette. Minderről a kis Blanka egy „jóakaró” nevelőnőjétől szerzett tudomást, ami a hiúságát olyannyira megsebezte, hogy – miként Teréznek írja –, a „hódítási képességét” teljesen elvesztette. (A német származású, de kifejezetten magyar

érzelmű Degenfeld Ottó későn, közel negyvenévesen vezette oltár elé Teleki Augusztát, a drámaíró és '48-as diplomata Teleki László testvérét. Utóbb Erdélyben főispán, majd a főkormányszéki tanácsos lett.)

Hogy Blankának tényleg nem volt kedve a házassághoz, azt a levele is ékesszólóan bizonyítja, amelyet 1836. augusztus 26-án, Drezdából írt az anyjának, remélve, hogy neki sikerül megnyerni az apja támogatását ahhoz, hogy a telet is német földön töltsen. „A szülők sorsa, hogy a gyermekeiket előbb–utóbb eleresszék” – írja. Anyjától azt kéri: gondoljon arra, ha férjhez menne, akkor is elkerülne hazulról. „Ám akkor – teszi hozzá – a boldogságom valószínűsége sokkal kisebb lenne, mint most, amikor csak a ti beleegyezésetek hiányzik ahhoz, hogy tökéletesen boldog legyek”.

Ide kívánczik egy részlet Döbrentey Gábornak (1785–1851) egy Wass Györgyné Gyulay Franciskához (1802–1865), Blanka barátnőjéhez címzett leveléből, amelyben leírja, hogy többé nem próbálkozik azzal, hogy (az akkor harminchét éves) Blankát az egykori tanítványával, gróf Gyulay Lajossal (Wassné testvérével) összehasonlítsa. Hogy miért? „Mert – mint írja – egyik sem járna a másik után, midőn már együtt élnének, pedig Lajosnak oly lelkes, szívélyes nő kellene, aki nyájaskodó ígézzel kimelegítené belőle nemes kényeit, meg el nem fáradna az enyelgés folytatásában. Blankát meg csak olyan férj vonzaná mindig arany kapcsaival, ki tiszta körü szabad érzelmeinek követhetéseit engedné, s az ő akarataihoz simulgatna, midőn osztán, a férj kényes, nyájas bánása módjával Blanka önként hajlanék... Brunszvik Teréz, kivel e jellemzést tegnap este közlém, igen helyeselte felfogásomat.”

Ennek ellenére Teréz néni, aki a saját bőrén tapasztalta, hogy koruk a saját elhatározásból pártában maradt nőket sem becsüli, aggódott Blankáért. „Harminchat éves, és nem akar férjhez menni. Mi lesz vele idős korában?” – kérdi. Márpedig Blanka egyedül maradt. Tudunk azonban egy ifjúról, akivel szemben ő sem maradt közömbös. Róla – Vasvári Pálról – külön fejezetben szólnunk.

Festőművészi álmok

1818–1819-ben, amikor nemzeti művészetünk még igencsak a kezdeteknél tartott, a *Tudományos Gyűjtemény* című folyóirat folytatásos jegyzéket közölt a „közhír számára felfedezett honnyi Mívészekről és szépmű-ápolókról” (értsd: műpártolókról). A „képfaragók, [szobrászok, a szerk.], tájrajzolók, műgyűjtők, hangmívészek sorában a Brunszvik név ötször említettetik. Terézt és két unokahúgát – Chotekné Brunszvik Henriettet (1789-1857) és Forrayné Brunszvik Júliát (1786–1866) – „képírónak”, vagyis festőművésznek titulálták. Brunszvik Ferencet (1777–1849), Teréz fivérét és Beethoven barátját, mecénását, aki „hangmívész volt a kisbögön”, a nagybátyjukkal, Brunszvik Józseffel (1750–1827) együtt „szépműtudós”-ként is számon tartották.

A fentebb említett grófnők tehetségét ma már alig néhány mű tanúsítja. Ilyen pl. Brunszvik Henriett művészi mellképe apjáról, a tárnokmesterről, és Brunszvik Júlia egyik festménye (*Táj romokkal*), amelyet a Magyar Nemzeti Galéria őriz. Teréz szintén ügyesen festett és rajzolt (főként portrékat), ez utóbbiak közül azonban eddig egy sem került elő. Azt viszont, hogy a Brunszvik családban megvolt és tovább öröklődött a művészi tehetség és műértés génje, Blanka esete is példázza.

Teleki Emma szerint igen korán megmutatkozott, hogy nővére milyen „nagy hajlammal bírt a festésre”. Blanka, aki „lakhelyében mesterekre szert nem tehetett”, könyvek segítségével képezte önmagát. „A rajznak minden nemét kitanulta, s rajzón, toll és krétán kívül rajzolt ezüst vesszővel is kutyabőrre...” Amikor azután Budára került, a nagyanyja kifejezetten az ő kedvéért hívott meg Bécsből egy Heinrich családnévű fiatal festőt.

Thugut (később művészneve: Bonifaz[ius]) Heinrich (1800–1860 k.) hivatalnoki családból származott, és a bécsi festészeti

akadémián végzett. Teréz Pest–Budán Blankán kívül más festőtanítványokat és neves megrendelőket is toborzott neki. Heinrich elkészítette például Brunszvik Ferenc arcképét, majd pedig egy nagyobb méretű festményt, amelyen a gróf a feleségével látható. A tehetséges festő a kiváló műértő Kazinczy Ferenc portréját is megfestette. 1831-től Münchenben élt, ahol akvarelljei és művészi arcképei révén tett szert hírnévre. Néhány képét pesti tárlatokra is elküldte. Pl. *Jelenet a Duna partján* (1834); *A magyar nemzet feleszmélése* (1842); *Játszó gyermekek* (1857).

Ügyes mestere mellett Blanka olajfestésbe kezdett. Nagyanyja Tárnok utcai házának egzotikus növényekkel teli kertje egészen a várfalig lehúzódott. A végében volt egy kis „mulatóház”, amelyben Blanka a műtermét berendezte. A házikónak, amelyből pompás kilátás nyílt a Dunára és Pestre, Emma szerint volt egy hibája: „télnek idején jeges légköre még a buzgóság tüzétől sem enyhült, és szegény Blanka fagyos újjal folytatá untalan munkáját.” Olykor éjszaka is dolgozott, s Teréz szerint „valóban bámulatos eredményeket ért el: Mesterien lemásolt egy Rubens-vázlatot, tizenöt arcképet festett olajban” stb.

Heinrich már szinte családtagnak számított Brunszvikéknál. Egy levélfogalmazványában Blanka arra kérte a szüleit, hadd hívhassa meg őt Erdélybe, hogy a testvérei, Emma és Miksa is órákat vehessenek tőle. Ebből azonban semmi nem lett, sőt a veszélyes betegség, mint említettük, Blanka tanulmányait is megakasztotta. A festésről egyelőre le kellett mondania, így az egy évig tartó kényszerpihenője idején „olvasással és tudományokkal foglalkozott”. Emma és ő 1835–1836 telén Kolozsvárott kezdték az ismerős családok kislányait rajzra tanítani. Blanka 1836 elején büszkén meséli Teréznek, hogy immár hat tanítványuk van.

Mint említettük, 1836 májusában a Teleki nővérek, Teréz nagynénjük társaságában Szászországba mentek. Utazásaik során számos műgyűjteményt látogattak végig. Közben Blanka festő ecsetje állandóan munkában volt. Teréz társaságában a telet Münchenben töltötte, ahol a távlatok optikáját tanulmányozta.

August von Bayer (1803–1875) építészeti festőtől, majd a nazarénus festő Peter von Corneliusztól (1783–1867) vett leckéket.

Utóbb (1838 telén) a Kolozsvárott tartózkodó Barabás Miklósnál (1810–1898) tanult, aki az *Önéletírásában* Blankáról is megemlékezik. „Nagy örömmel hallottam, hogy [a grófnő] úgy nyilatkozott, miszerint összes tanítóitól tíz év alatt nem tanult annyit, mint tőlem két hónap alatt” – írja. Párizsba Blankának csak harmincnégy éves korában sikerül eljutnia, s ott 1840 decemberétől közel két évet a neves festőművész, Léon Cogniet (1794–1880) műtermében töltött.

Teleki Blanka 1844 tavaszától többnyire Pesten tartózkodott. Visszavonultan élt, a főúri társaságot kifejezetten kerülte. Ferenczy István (1792–1856), az első magyar szobrász volt azon kevesek egyike, akivel kapcsolatot tartott. Tőle tanult szobrászkodni, ő pedig egy tíz évvel korábbi vízfestmény után kis olajportrét készített a mesterről. „A lelkes grófkisasszony... jól fest, rajzol, agyagból modellíroz” – áll Ferenczy egyik levelében. Blanka kisplasztikai közül (fotóról) két plakettet ismerünk; az egyik a sógorát, De Gérandót, a másik Lövei Klárát ábrázolja. A „Csak aluszik” című, oroszánt ábrázoló szobráról csupán hallomásból tudunk. Sajnálatos módon mára annak a kis egészalakos szoborportréjának is nyoma veszett, amelyet 1852-ben, a pesti börtönéből több darabban csempésztetett ki. (Ezt 1982-ben, a pesti Kossuth Klubban rendezett Teleki Blanka–kiállításunkon még be tudtuk mutatni...)

Ferenczy István a Brunszvik család egészének pártfogását élvezte. E téren Blanka külön is megnyilatkozott. Amikor 1846 nyarán kiderült, hogy a művész által megálmodott és sok vihart kavart Mátyás király emlékműből anyagiak híján semmi nem lesz, a gipsz terveket Ferenczy porrá zúzatta. Előtte azonban a Blanka grófnő fogadott „egy ügyes dagerrotípistát” és azokat – miként a szobrász írja – levétette 16–16 képekben, s az egyiket magának tartván, a másikat pedig nekem ajándékozta”. Gola Ádámnak a Teleki Blanka megrendelésére készített felvételeit a Magyar Nemzeti Galéria őrzi.

Teleki Blanka művei közül a legismertebbek a börtönben készült rajzai: a kufsteini vár és vidéke, börtönjelenetek, Lövei Klára stb. Ezeknek csakúgy, mint az ifjúkori önarcképének a fotóját több kiadvány közli. A De Gérando Ágost Erdélyt ismertető könyvében („La Transsylvanie et ses habitants”. Párizs 1845) szereplő illusztrációkat szintén Blanka készítette. Művészeti lexikonjaink szerint a „Thomiris mint Cyrus legyőzője” című, Rubens után készült nagyméretű kompozíciója az Ernst Múzeumba került, a mostani lelőhelye azonban ismeretlen. Néhány akvarelljét Teleki Emma leszármazottai őrzik, s egy-egy rajza és akvarellje nagy ritkán aukciókon is felbukkan, a gazdag oeuvre-jéből azonban így is kevés maradt fenn.

Brunszvik Teréz összeállított egy „Teleki Blanka festményeinek és rajzainak jegyzéke” című listát, amelyben négy, egyenként kb. 160 képet és vázlatot tartalmazó mappát, valamint 19 olajfestményt és rajzot említ. Ez utóbbiak egy része ülő, álló, térdelő, játszó emberalak, a többi pedig kezet, lábat, fejet ábrázoló anatómiai tanulmány volt. Teréz néni kezdettől fogva elismerte az unokahúga művészi talentumait, 1837-ben mégis így nyilatkozott: „Soha nem lehet Blanka művésznőként sem nagy jelentőségű, ha nem lesz mélyen vallásos, mélyen hívő! Csak ez a mennyei érzés enged a művészet mélyébe tekinteni és csodát létrehozni.” Emlékiratai szerint unokahúga sokára került a francia Cogniet mellé. Ha már 1828-tól nála tanulhatott volna, „kitűnő festőművész válik belőle”. Később viszont „az egészsége már nem bírta volna meg azt az erőfeszítést, ami nagyszabású festői alkotások létrehozásához kell” – magyarázza, hozzátéve, hogy a művei „mind igen jelentős alkotások” voltak.

Leánynevelő intézet

Teleki Blanka nyilvános fellépésének kezdete: 1845. december 9-e, amikor a Pesti Hírlap vezércikként megjelent a „Szózat a magyar főrendű nők nevelése ügyében” című írása. (Igaz, egyelőre még a neve helyett azt írta alá: „Egy főrangú hazafi”) Ugyanazokat az idegen szellemben nevelkedett és magyarul nem, vagy alig tudó arisztokrata köröket célozta meg ő is, mint Vörösmarty „A főúri hölgyhöz” című nagyhatású verse.

E visszás, és még az 1840-es évek Magyarországot is jellemző állapotok érzékeltetésére Sáfrán Györgyi Jókai „És mégis mozog a föld” című regényéből Decséry grófnét idézi, aki elmagyarázza Jenőy Kálmánnak, miért is nem tud Dorothea leánya magyarul. „Ennek oka egészen a viszonyokban van. Miért tanulta volna ezt a nyelvet? Hogy megértse, amit a parasztok egymás közt beszélnek? ... Tanácstermeinkben csak a latint hallja. Társaságban, közéletben, az udvarnál németül beszélnek. A külföldön francia a társalgás. Énekelni olaszul tanul. Ha olvasni akar, német, angol, francia könyvtár áll előtte...”

Mindez nagyon is ismerős volt Blankának, hiszen anyja ajkairól először német szót hallott, s nevelői is idegenek voltak. Később ugyan megtanult magyarul, külföldi utazásai alatt azonban láthatólag kijött a magyarul társalgás gyakorlatából. „Igazán furcsa, hogy az igazi magyar érzelmű Blankát én is alig hallám egy pár szót magyarul beszélni” – írta 1844. január 12-én Kolozsvárról Blanka barátnője, a költőnő Malom Lujza (1821–1847) Döbrentének. Először azt hitte, hogy a jelen lévő unokahúgára, Stackelberg Minonára való tekintettel „konverzál” németül, ám valahányszor egy kis cédulát írt neki, „azt is németül tette.” Blanka azonban még az évben szigorú elhatározást tett: „Nem szeretne

másként, csak magyarul beszélni” – jegyzi fel Teréz, akinek, bár magyarul értett és olvasott, beszélni már nem sikerült megtanulnia.

Teleki Blanka szerint „a főrend vezette tévútra honunkban a nőnevelést, [tehát] neki kell a zászlót a megtérésre kitűzni”. Ezt az említett Szózatában írta, amelyben világosan kifejti: „Két út nyílik előttünk, melyen célt érhetünk. Vagy állítsunk intézetet, melyben magyar nevelőnek képeztesse, hogy tökéletesen pótolhassák azon külföldieket, kik most kizárólag minden főrendű család leányait nevelik. Vagy ha erélyesebben akarunk fellépni, magok a főrendű leányok számára nyissunk egy nagyszerű nevelőintézetet, melyben az anyai nyelvvel együtt a haza szent szeretete oltassék a leány szívébe, hol a külföldi míveltséget a haza iránti kötelesség érzetével egyesítve, tanulhassa a magyar ivadék az idegent becsülni, a hazait forrón szeretni.”

A cikk megjelenése körüli napokban Teleki Blanka arra kérte a nevelőnő Karacs Terézt (1808–1892), hogy lakjon nála, ő pedig – aki az édesanyját eltemetve nemrég maradt egyedül – a meghívást elfogadta. Ő a rézmetsző Karacs Ferencnek és az íróő Takács Évának volt a lánya, akiknél a gyakori vendégeik, pl. Déryné és Fáy András mellett megfordult Kazinczy csakúgy, mint Vörösmarty, Katona József pedig náluk is lakott. Karacsné Takács Éva (1779–1845) az első nő volt hazánkban, aki a szebbik nem művelődési joga mellett alapos felkészültség birtokában lépett fel, s az egyik főszereplője lett annak a sajtóvitának, amely 1822 és 1826 között zajlott. (Brunsztvik Teréz ez irányú írásai kiadatlanok maradtak két kivétellel, ám ezek csak 1840-es években kerültek közlésre.) Ilyen családból származott Karacs Teréz, aki Sáfrán Györgyi szerint „a magyar polgári világ első, országos hírnevű nőnevelője” lett. Karacs, aki a pályáját pedagógiai célzatú ifjúsági elbeszélések írásával kezdte, fél évig élvezte Blanka szíveslátását, aki őt szerette volna megnyerni az alapítandó intézete nevelőjéül, ő azonban, jóllehet megkedvelte és nagyra becsülte a grófnőt, arra várt, hogy Miskolcon megszervezze azt a leánynevelő intézetet, amelyre felkérték. Végül maga helyett a fiatal máramarosszigeti barátnőjét, Lövei Klárát ajánlotta Blanka figyelmébe.

Teleki Blanka
(Barabás Miklós metszete, 1883)

Teleki Blanka 1846 júliusában, „felülemelkedve az előítéletek gőzkörén”, felfedte kilétét, és megírta a „Nyilatkozat” című cikkét, amelyben intézetalapítói szándékát és nevelési elképzeléseit ismertette. Nyomban bele is ütközött a cenzúrába, amely az írását „csak a „fölsőbb jelentéktelen és keveset olvasott” Honderű című lapban (1846/24. szám) engedte megjeleníteni. „A nyomorultak attól félnek, hogy néhány év múlva egy tucat hazafiasan gondolkozó nővel több lesz Magyarországon. Így nem marad más hátra, mint magánúton terjeszteni a programot, mely természetesen meglassítja

a dolgot. Bezerédj, Deák és Kossuth érdeklődik tervem iránt, és megígérték, hogy azt a maguk részéről támogatni fogják” – áll Blankának az augusztus 15-én Kolozsvárra, Wassné Gyulay Franciskához címzett levelében. Előtte (július 4-én) szintén neki írta: „Sokan elismernek, sokan ellenségesen állnak velem szemben. Ha itt az ideje, vállalkozásom sikerülni fog. Ha túl korán kezdtem hozzá, akkor is megteszem a magamét, és előkészítem a talajt annak, aki utánam a hazafias női nevelés gondolatát felfogja, s magáévá teszi. E gondolat erőt ad nekem és nyugalmat.”

„Reményleni” akarta, hogy terve az akadályok dacára is „létesülni fog”, ezért kibérelte a Széchenyi által megálmodott pesti Sétatér 2. (ma: V. kerület, Szabadság tér 3.) számú ház (azóta lebontott) második emeletét, ahová Lövei Klára (1821–1897) már augusztusban megérkezett, míg az első növendék, Puteáni Rózsa (Deák Ferenc keresztlánya) novemberig váratott magára.

Újabb jelentkező egyelőre nem is akadt, ennek ellenére Blanka 1846. december 1-jén a főtanítóul kiszemelt Fejér (a későbbi Vasvári) Pállal (1826–1849) egy évre szóló szerződést írt alá. „Én Fejér Pál magamra vállalván méltóságos Teleki Blanka grófnő által nevelésbe vett kisasszonyok tanítását, kötelezem magamat a legcélszerűbb, és a nevéndékek által könnyen fölfogható módon tanítani a világtörténetet, hazai történetet, az általános és a magyar földleírást, természettant és természetleírást, a magyar nyelvtant és helyesírást, mely tudományokat ... hetenkint 14 órában fogom nekik előadni, mind magyar nyelven” – áll a szerződésben. December tehát megkezdődtek az órák egy fizető növendékkel, és az egyszerű sorból származó Erdélyi Erzsivel, Brunsvik Teréz patronáltjával.

Szintén e napon kelt az a nádorhoz címzett kérvénytervezet, amelyben Teleki Blanka az intézete működtetéséhez engedélyért folyamodik. Jóllehet az irat sosem került József nádor kezébe, aki nemsokára elhunyt, számunkra mégis értékes, mint Teleki Blanka őszinte, s egyértelműen Teréz nagynénjének a hatására valló megnyilatkozása. Ebből idézünk:

„Nevelés teszi az embert valódi értelemben emberré, [ez Teréz néni kedvenc mondása, *a szerk.*], nevelés szerzé meg nyugalmunkat, földi boldogságunkat, nevelés készít utat egy jobb életre... Midőn azonban a férfi nemre nézve elég tág mező nyílik a nemzeti szellembeni önkiképzetésre, addig a magyar nőnem e tekintetben szűk határok között szorong... Évek óta foglalkozom azon eszmével, mely szerint e hiányt csekély tehetségem szerint csak némileg pótolhatnám... Erőt és tehetséget érzek pedig magamban azért, mivel jó szüleimnek irántami határtalan szeretetéből oly nevelésben valék szerencsés részesülni, mely oda vala irányozva, hogy szívem és észtehetségem kiképzésében fogyatkozás ne legyen. Idejárul, hogy én e vállalatot lelkemnek tiszta ösztönéből és szeretett hazám iránt szent kötelességből... tűztem ki magamnak célul, és hogy erkölcsiség, képesség és vagyon tekintetében nemzetségem érettem kezekedik.”

Blanka intézete 1847 augusztusa után végre benépesült. Újabb és újabb növendékek érkeztek: Sztojka Júlia, Döry Matild, Perényi Malvina, Blaskovics Nina, Básty Hermína stb. A tanári kar szintén kibővült. Közülük (Vasvárin kívül) ismertek: a piarista természettudós Hanák János (1812–1849), a zenepedagógus és zeneszerző, Thern Károly (1817–1886), Argai János, a pesti evangélikus gimnázium mennyiségtan tanára, a francia nyelvtanár M. Heissat, valamint a majdani neves gyümölcsész Bereczki Máté (1824–1895), aki csak 1848. március 15-e után lépett Vasvári helyébe. A leányokkal maga a grófnő is sokat foglalkozott. Kirándulni vitte őket a budai hegyekbe, ahol felolvasott nekik, vagy például Vörösmarty „Szózat”-át szavalgatták. S miközben énekük és kacagásuk felverte az erdő csendjét, aligha gondoltak arra, hogy besúgó figyelni őket, aki a grófnő ’vállalata’ után szaglászik.

Az intézete élén Blanka láthatólag magára talált, aminek az egész család örült. Apja például – a gunyorosságát feledve – így buzdította őt: „A hazafias szellemet mélyítsd el növendékeid keblében, mivel a női nem által jön el a nemzet, sőt az emberiség újjászületése”. Teréz néni pedig, aki az intézetet gyakran látogatta,

boldogan dicsekedett „a mi Blankánkkal”, akit újabb és újabb oldalairól ismert meg. (Pl. hogy a tanulásba örömet csempész, vagy hogy „csúfolódva ostoroz, és ez jót tesz” stb.)

A sétatéri lánynevelő intézet 1848 végéig állt fenn, valójában végig engedély nélkül. Fenntartására Teleki Blanka a bevételeknél jóval többet költött. Tizenegynél több növendékkel sosem dicsekedhetett, a „nevelésügyi kalandjának” elvi és politikai jelentősége mégis kétségbevonhatatlan.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

„Ezernyolcszáznegyvennyolc, te csillag...”

Az 1848-as esztendőt Teleki Blanka Pesten tölti. Leánynevelő intézetét igazgatja, amely 1847 ősze óta valóban virágzik. „Sokat vártam ettől, de a valóság felülmúlja várakozásomat” – lelkesedik Brunszvik Teréz az unokahúga sikerei láttán. Dicséri a zsenialitását, bámulja a kitartását, s azt tervezgeti, hogy az általa régóta tervezett nevelőnő iskolát Blankáéhoz kapcsolja. „A szakórákkal nem lenne gond. Fejér, a vezető tanár képes lenne arra, hogy igen sok lánya legyen mint hallgató, és hogy őket fellelkesítse és aktivizálja az előadásaival, de a további foglalkozásokat és az ellátást el kellene különíteni” – írja 1848. január 24-én Wesselényi Miklósnak, akivel a nevelőnőképző intézet tárgyában komolyabb közös fellépést terveznek, ám a forradalom kitörése az ez irányú terveiket megghiúsítja.

„Március 15-e pirossal feljegyezve, ez az évszázados rabságtól való megszabadulás napja volt. A kigúnyolt ifjúság győzött az okossá válni akarók felett! Háromezer és harmincezer éljent nekik!” – lelkesedik naplójában a 73 éves Brunszvik Teréz. Hát még Blanka és intézetének apraja–nagyja hogyan ujjonghatott!

Március 15-e eseményeiről elsőként a nevelőnő, Lövei Klára tudósította őket. A Nemzeti dal, e „történelemcsináló költemény karriertörténetének első napjáról” szólva Fekete Sándor (I.m. 1998.) leírja, hogy Lövei, aki ott volt a Nemzeti Múzeum előtt, „a levegőből hozzáröpült nyomtatványok egyikeként március idusának délutánján hazavitt egy példányt a Nemzeti dalból is. Mint hű barátnő, később megírta, hogy Blanka grófnő nagy hatással elolvasta a hatalmas költeményt, mi Thernt, [az intézet zenetanárát, a szerk.] annyira fellelkesítette, hogy elkérte megzenésítés végett. Teleki Blanka tehát minden bizonnyal az első női szavalója volt a Nemzeti dalnak.”

Brunszvik Karolina grófnő és Teleki Imre gróf leányának útja nem minden előzmény nélkül vezetett a forradalom híveinek táborába. A Párizsban töltött évek, sógora, a francia történész de Gérando és az ő barátai, köztük a rajongott Jules Michelet (1798 – 1874) professzor, a francia romantikus történetírás reprezentánsa, s végül de nem utolsósorban Vasvári Pál a világnézeti, politikai fejlődésére döntő hatással voltak. Nem beszélve az olvasmányairól, főként „a revolúció irodalmának” alapküldeményeiről, amelyeket ismerőseinek, így Vasvárinak is kölcsönadott.

„Jules Michelet – Gerando Ágost – Teleki Blanka – Vasvári Pál – Petőfi Sándor; íme az összefüggő személyi kapcsolatok határozott irányú rendszere, amely a francia forradalom legfőbb történetírójától három–négy kézfogáson át egyenesen a magyar forradalom főszereplőjéig vezet!” – írja Fekete Sándor, Petőfi és Vasvári kutatója, mondván, hogy de Gérandonak és Blankának olyan szerepe lehetett „a legforradalmibb eszmék pesti hódításaiban, melyet a történettudomány eddig fel sem tételezett, nemhogy tanulmányozott volna.” (I.m. 1981.) Mindenesetre a külföldet járt grófnőn a titkosrendőrök szeme, mint említettük, már évekkel korábban megakadt...

1848 márciusa után Teleki Blanka intézetének növendékei nem élvezhetik tovább Vasvári Pál előadásait. Ő, „ki előbb tanítónk volt, most az egész hazáé” – írják a kislányok. Lövei Klára szerint március végén „volt kárpótlásuk”, mert hallották kedvencük „Isten ege alatt tartott nagyszerű szónoklatát”. Ekkor (még) ő levelez Blanka nevében „Vasvári polgártárssal”. Mint írja: „A grófné tiszteli kegyedet, s 25 példányt küld arcképéből; még 200-ról rendelkezhetik.” Vasvári ismert portréjáról van szó, ezt ugyanis ők rendelték meg Barabás Miklósnál. A kép alatt ott a felirat: „Tanítójuknak hála jelekül a Teleki Blanka nőnevelő-intézetének nevében, márczius 15-én 1848.”

Vasvári tanítványai áprilisban kiáltványt fogalmaznak, amelyben mindenekelőtt a nők művelődési és politikai jogainak biztosítását „kívánják”. Soraik mögött nem nehéz felfedezni Blanka grófnőt, aki május 7-én maga is szót kér az Életképek–

Népszava című lapban. Lássunk tehát néhány részletet az „Előbb reform, azután nőemancipatio” című cikkéből!

„Ki van mondva a szabadság, testvériség, egyenlőség elve. Következetességből szóba hozatik a nők emancipációja, hol komolyan, hol gúnyból. Mind kettőnek örvendünk... [De] kisszerű önérdektől menekülni még nem tudunk, külsőségekben keressük a szabadságot... Már-már felcsapunk a nemzetőrökkel, amazon-seregről álmodozunk, és gyönyörű karikatúrákra adunk alkalmat...

Ne így, hazám hölgyei! Kacérkodni a szabadsággal nem szabad, azt magára öltetni, mert divat, mert jól áll, szentségtörés – de kötelessége mindenkinek magát arra képessé tenni, hogy e szent szó értelmét egész nagyszerűségében felfoghassa. A szellemi szabadság megtermi a maga gyümölcsét annak idejében a társasági viszonyokban is. Szabadítsuk fel a szellemet közöttünk – erre nem kell törvény, nem kegyelem – reformáljuk önmagunkat!”

Blanka másik gondolata: „A forradalom kiemelte ifjainkat a köznapiasság süllyesztő porából. Messze haladtak a fiatal sasok, merész reptükben megközelítik az ideált. Legyünk ébren, polgártársnéim! A kor rohanó gyorsasággal változtatja át az életet, elmaradnunk nem szabad, nem lehet” – írja. Végül Blanka arra ösztönöz: „Minden nő, kinek testvére, kedvese, férje van, tegyen úgy, mint Petőfiné, nyújtsa oda elszántsággal kedveltjének a kardot s ébressze benne azon erős hitet, hogy nem gyámoltalan hölgyet hagy honn, hanem erőslelkű nőt, kit a vész órája készen talál...”

A név nélkül közölt írást a szerkesztő Jókai Mór üdvözli, hozzátéve, hogy a nőnevelés ügyében a kormányé az első lépés. Erre a lapban egy hét múlva éles hangú, névtelen levél a válasz, amely egy versikével zárul. Első sora („Jogot tehát, jogot a nőknek...”)

Petőfi „A nép nevében” című versének az adott helyzethez való hozzáigazítása, talán épp Blanka sugallatára...

Teleki Blanka fenti cikke a hazai nőemancipációs törekvések dokumentumaként ismert. Túl ezen az író Fekete Sándor szerint „a magyar arisztokrácia oldaláról ama forradalmas tavaszon ez volt a legtisztább, leginkább egyértelmű kiállás »a forradalom fiai«, Petőfi és márciusi ifjúsága mellett”.

Blanka 1848. május 30-án Kolozsvárott jelen volt, amikor az erdélyi országgyűlés a „két testvérhaza” egyesülése (Unió) mellett döntött.

Az év további történéseit és a családjukkal kapcsolatos eseményeket Brunszvik Teréz naplója kíséri végig. Említi Blanka sógorát, De Gérando Ágostot, aki Emmát és a két kisgyermeküket Erdélyben hagyva, áprilisban Pesten terem, majd Párizsba megy, hogy hazánkat a toll és a diplomácia fegyverével ott szolgálja. Hamarosan megjelenik a „De l' Esprit public en Hongrie depuis la Révolution française” című kötete franciául és németül, míg a magyar fordítása („Politikai közszellem Magyarhonban a francia forradalom óta”) csak késve, 1849 vége felé hagyja el a nyomdát. Szintén Teréz idézi Blanka apjának az 1848 októberében kelt sorait, amelyekből kiderül, hogy a fellázított hegyvidéki románok elől miként menekült a lányával, Emmával és az unokáival Nagybányára. (Az izgalmakat Teleki Imre nem sokkal élte túl: december végén meghalt.)

Teréz néni november 28-án említi, hogy Blanka a két legnagyobb tanítványával és Löveivel a francia forradalomról olvasott, összevetve Lamartine, Cabet és Louis Blanc munkáit. Utána Robespierre következett.

December végén, midőn az ellenség már Pestet fenyegette, Blanka „részint az anyák kérésére hazaküldte a tizenegy leányt, és önként megszüntette iskoláját. Két év alatt a bevételein fölül még hatezer koronát költött erre az iskolára. Lehetetlen volt tovább fenntartani” – áll Teréz emlékirataiban. Ugyanezt előtte a naplójában így kommentálta: „Blanka a kormányval megy – itt hagyja a tanítványait, szétszórja őket. Helyes?”

Blanka és Vasvári Pál

„Nagysád bizalmas levele hason-érzelmeket ébresztett keblemben. Szabadjon nyíltan szólanom. Petőfinek egyszer azt mondá Júliája: »Nézz a lenyugvó napra, én is oda fogok nézni, s lelkeink az elvesző sugarakban fognak találkozni.« Mért ne lett volna szabad találkozni március 15-én a rokon szellemeknek? E nap a honszerető keblek első közös imaháza volt, melynek csarnokában a jobb keblek egymáshoz simulnak. Azért kedves oly rokon lelkekre találni, melyek...” A fogalmazvány itt megszakad. A címzettje nem ismert, így csak találgathatjuk, hogy ki lehetett a levélíró Vasvári Pál, a szépreményű ifjú szívének a választottja. (A piszkozat egyébként az ő iratai között maradt fenn.)

Midőn 1846 végén Vasvári elvállalta „a méltóságos Teleki Blanka grófnő által nevelésbe vett kisasszonyok tanítását”, aligha gondoltak arra, hogy akár baráti kapcsolat is kialakulhat kettejük között. A húszesztendős egyetemi hallgató szerény anyagi helyzetű, köznemesi családból származott (apja görög katolikus lelkész volt), történészként pedig még csak az első, bár ígéretes szárnypróbálgatásoknál tartott. A nála húsz évvel idősebb Teleki Blanka viszont a gazdag főúri körökhöz tartozott.

Blanka leánynevelő intézetében a tanári kar lelke és motorja Vasvári lett. És „a kedves Fejér Pál” (ezek Brunszvik Teréz szavai) nemcsak a kislányokat, hanem Teréz nénin kívül Lövei Klárát, sőt Blankát is meghódította. A rendkívül zárkózott grófnő őszinte megbecsülésének és rokonszenvének volt a jele, hogy Vasvárit a családjába is bevezette.

„Hatalmas ifjú férfialak, nyílt tekintetű, nemes vonásokkal büszkélkedő arccal, nagy kék szemekkel, sűrű gesztenyeszín hajfürtökkel. Bálványa volt a fiatalságnak, vezére, lelke a tömegnek, mely tartalom-dús, csengő szózatára ment utána” –

meséli Jókai 1848 Vasvárijáról. A szintén márciusi ifjú, Bulyovszky Gyula szerint ő volt a közönség kedvenc szónoka, aki „gyönyörű érces hangjával, folyékony szavalataival, találó képeivel, hasonlataival s történeti idézeteivel kénye-kedve szerint bánt el hallgatói szívével.”

Ő és a haza és haladás ügyéért úgyszintén rajongó grófnő láthatóan rokonlelkek voltak. „Természetes, hogy a rendkívüli szomjazó Vasvári Pál is rajonghatott az osztálya korlátjain merészen túllépő s a megtalált hivatás sugárzásában tündöklő Teleki Blankáért” – írja Sáfrán Györgyi. Volt Vasvárinak egy „violabárony kalpagja...; ezt ő forradalmi koronának nevezte, s szeretett rá hivatkozni, hogy Teleki Blankától kapta.” Az egyéb elfoglaltságai miatt ekkoriban már nem tanítószkodott, a grófnőhöz azonban változatlanul eljárt.

1849 első napjaiban a kormányt követve, Blanka és Lövei Klára elindulnak Debrecenbe, ahová január 6-án érkeznek meg. Vasvári is meg-megjelenik a városban, a grófnő pedig az általa toborzott Rákóczi-szabadcsapat felszerelését pénzzel támogatja.

Teleki Blanka 1849. április 14-én ott szorong a debreceni Nagytemplomban, amikor az országgyűlés kimondja a Habsburgok trónfosztását és Magyarország függetlenségét, Kossuth Lajost pedig kormányzóvá választja.

Közben Vasvári Blanka grófnőt kérte fel zászlóanyául, mire ő – Lövei Klára szerint – „megígéré, hogy a zászló elkészítését magára vállalja... A zászló piros volt, s rajta ezüsttel hímezve e szavak állottak: »Óh ha te élnél Rákóczi!« ...”

Az 1849. április 27-én, Nagyváradon tartott zászlószentelést is Lövei örököltette meg. Eszerint Vasvári jó barátját, a „Kecskés nevű tábori papot, küldé Teleki Blanka után” Debrecenbe. Másnap kora reggel hármásban útra keltek. „Szebb, üdébb tavaszi napot képzelni sem lehet. A pacsirta folytonosan zengé a magasban a boldogság és szerelem dalát.” Az éjszakát is végigbeszélgették. „Hajnalodott, midőn a kocsi ablakánál halk hangon e szavak hangzottak: »Jó reggelt grófnő! « Vasvári volt az, ki lóháton előnkbe jött, s folyvást mellettünk lovagolva s beszélgetve, együtt értünk Nagyváradra.”

A nagy téren volt felállítva a Rákóczi csapat, mintegy hatszáz emberből. Mind ifjak, s bátor tekintetűek valának.

Első szeget a zászlóba a nagyváradi plébános verte: Szent István nevében.

Azután Teleki Blanka grófnő: A népek szövetsége nevében.

Vasvári Pál: A magyar köztársaság nevében.

Lövei Klára: Kossuth Lajos kormányzó nevében.

Utána a grófnő, ki pirosas barna bársonyruhában volt, rózsaszín selyemkalapban, fekete fátyollal, kezébe vevé a zászlót, ragyogó fekete szemei a legmagasztosabb lelkesedés tüztől égtek, a honleányi lelkesedés legmeghatóbb hangján e szavakat mondá: »Hordozza dicsőséggel!«, s átadá a zászlót Vasvárinak...

Délután Vasvári búcsúzni jött a grófnéhoz, s azon szavakkal vált el, hogy legforróbb óhajta a győzelem után, hogy ismét taníthasson a grófné intézetében!

Blanka és Klára, akik a menekülő kormányt követve július 12-én értek Szegedre, 15-én értesültek arról, hogy Vasvári Pál az erdélyi havasokban hősi halált halt, mire rögtön Bánffyhungyadra siettek. „Kínos volt a bizonytalanság” – emlékezik vissza Lövei Klára. Mivel senki sem akart felmenni a mócok közé, ő vállalkozott az útra, amely azonban a kísérője meghátrálása miatt meghiúsult. A grófnő a román felkelőknek tetemes összeget ígér Vasvári holttestének kiadása fejében, hogy őt méltó módon eltemethesse – mindhiába.

Szintén Lövei elbeszéléséből tudjuk, hogy amikor Vasvári halálhírét vették, Blanka a megrendült sóhajhoz: „Mit vesztett benne a haza! – hozzáfűzte: »De mit vesztettem én!« Csak intézetére gondolt? Vagy árva önmagára? Ma már ki tudná?!” – kérdi Sáfrán Györgyi. Tényleg: „mit”, azaz kit vesztett az ifjú hősben? Eszméinek ihletőjét, harcostársát, barátját, védencét, a reményeit – és talán a szerelmét is.

Amikor Teleki Blankát évek múlva a haditörvényszéken faggatták, azt mondta: Debrecenben Vasvárit azért kereste fel néhány alkalommal, mert „személyileg rokonszenvezett vele”, a

zászlóanyaságot pedig „az iránta érzett barátságból” vállalta, s ezt akkor is megtette volna neki, ha Kossuth ellen indul...

Szerelemnek mondhatjuk-e „Blanka grófnő és Vasvári kapcsolatát, vagy inkább csak szellemi-eszmei rokonérzés fűzte őket össze?” – kérdi Fekete Sándor. Szerinte „mártíriumos homályba hullott életükben ez a szerelem lehetett a legtisztább fény.” Mármost ha tényleg volt szerelem közöttük... “Szóbeszéd csupán, vagy a forradalom minden gátlást elsöprő lázában a két rendkívüli ember, mint férfi és nő is egymásra talált? Nem tudjuk” – jegyzi meg Sáfrán Györgyi.

Nem, tényleg nem tudjuk, legfeljebb sejtjük... És tisztelettel, szeretettel maradjunk is meg emellett!

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Szatmárpálfalva: a „szabadságeszmék műhelye”

A magyar szabadságharc Világossal, mint köztudott, sokak számára nem ért véget. És itt nem azokra a haderőkre és erődítményekre gondolunk, amelyek később tették le a fegyvert, s nem is azokra a honfitársainkra, akik helytállásuk következményeit (sebesülés, börtön, emigráció) a halálukig viselték, hanem azokra a honfitársainkra, akik nem tudtak belenyugodni abba, hogy immár mindennek vége, ezért – ha titokban és megváltozott módszerekkel is, de – folytatták a harcot. Ennek a nemzeti ellenállásnak az egyik hőse lett Teleki Blanka, aki 1849 végén az egyik családi birtokukra, a Szatmárnémeti melletti Pálfalvára (ma: Paulesti) vonult vissza.

Szatmárpálfalva: „Magyar falu Szatmár vármegyében, a Szamos mellett, igen közel Szatmárhoz. 15 római, 27 g[örög] katolikus, 114 református lakja. Határa igen jó, tölgyes erdeje van. Főurai nagyobb részben a gróf Telekiek...” [Ld. Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára (Pest, 1851)]

1850 őszén, amikor Brunszvik Teréz ide látogatott, a falu szinte megközelíthetetlen volt. „Borzalmas utak, töltések, hidak, eső, feneketlen sár, számtalan gödör... Ráadásul „a húsz mérföldes körzetben minden kulturálatlan, vadon, a kert elhanyagolt, tele rothadó gazkupacokkal” – írja. Maga a Teleki kúria nedves és sötét. Mindezekkel ellentétben Teréznek tetszik a sok könyv és a virág és az itteni „szabad és csendes szellemi élet.”

Világos után a menekülők nem kis hányada Pálfalva vidékén át próbált Erdélybe jutni. Amint azt a Teleki Blankáról szóló könyvében P. Szathmáry meséli, „Szatmár megye bizonyos tekintetben San-Salvador szigete volt a szabadságharc üldözöttjeire nézve. Magyar kézben maradván itt a közigazgatás, a magyar szív sem tagadhatta meg magát annyira, hogy akiket a sors már amúgy

is üldöz, még hivatalosan is üldözze”. Eme „mentsvárban” Pálfalva „biztos hely volt az üldözöttekre nézve. Jöttek is azok mindegyre... A grófnőnek elég volt, hogy valaki üldözött: kész volt a fedél, az útravaló s a segély.” Bereczki Máté, Blanka intézetének tanára, Ocsvai Ferenc kolozsvári lapszerkesztő, a titokzatos Meiszner József, akiben a császáriak (nem alaptalanul!) lengyel szabadságharcost véltek felfedezni... És ki tudja, még hányan köszönhatték neki megmenekülésüket.

Saját bevallása szerint Blanka azért választotta lakhelyéül ezt a félreeső helyet, hogy „megfricskázza” a sorsot. „Jelenleg bármily nyomorúságos szögletben is jobb, hogy az ember védve legyen a fekete-sárgákkal való érintkezéstől. Egyébként tudod, hogy egyik képességem az, hogy az életet bárhol úgy alakítsam, ahogy az lényemnek a legjobban megfelel. Ez az eset itt is, és örülök, ahogy most egy önzetlen ember erre egyáltalán képes” – írja Teréznek. (Az 'önzetlen ember' kifejezés aláhúzva, ugyanis Blanka a cenzúra miatt így jelezte, hogy másokra gondolva döntött Pálfalva mellett.)

Menteni, akit és amit lehet – volt Teleki Blanka célja. Menteni a bujdosókat, vigyázni a forradalom „hamu alatt rejlő parazsát”, és megóvni a feledéstől a szabadságharc emlékét, adatait. S mindezt Vasvári szellemében, aki '49 nyarán arra intett: „Ki-ki jegyezze fel lelkiismeretes hitelességgel, ami körében történik... A vértanúk története megörökítendő, hiszen e mártír vérből fog felvirágozni szabadságunk örökzöld fája.” Mint Blanka írja: „Két emberünk volt, ki lángkebellet felfogni s lángszavakkal feljegyezni tudta volna a leviharzott napok nagyszerű képét, és mindkettőt a kegyetlen halál elragadá tőlünk és mindkettőt oly ifjan!” Vasvárira, valamint Emma férjére, a tüdőbeteg Ágostra céloz, aki 1849. december 8-án, Drezdában hunyt el. Még találkozott a hozzá kiutazó feleségével és a gyermekeikkel, Antoninával és Attilával, akik a temetés után a közeli Pirnába költöztek.

Blanka sok tiltott könyvet is beszerezett: pl. Michelet, Quinet, Lamartine munkáit, s ezeket ugyanúgy, mint De Gérando *Politikai közszellem Magyarhonban* című, késve megjelent művét is az ismerőseinek kölcsönzi. Közben több forradalmi nyomtatvány

megjelenését támogatta, s nem csupán pénzzel, hanem írásokkal is. (Ily módon pl. a Szilágyi Sándor által közreadott „Honvédek naplójegyzetei” című füzetbe becsempésztette a „Vasvári Pál és a havasi expedíció” című fejezetet.)

Kik voltak a grófnő segítőitársai? Elsősorban Lövei Klára, aki ugyan Máramaroszigetre, majd Szlatinára, a Sztojka családhoz költözött, kapcsolatuk azonban a posta segítségével továbbra is szoros maradt. Közösén gyűjtötték a forradalmi kormány kiadványait, beszédeket, leveleket, újságcikkeket, röpiratokat, népi énekeket, adomákat. Pálfalván a korábbi tanítványa, Erdélyi Erzsé lett Blanka segítségével. A kis Jenei Jusztina is, egy bebörtönzött honvédtiszt leánya szintén velük lakott. Írnokként a grófnő egy ideig a bujdosó Bereczki Mátét alkalmazta.

A pálfalvi másfél év legmozgalmasabb időszaka 1850 augusztusa–szeptembere volt, amikor Lövei Klárán és a Sztojka nővéreken kívül Brunszvik Teréz is ott időzött. Egyebek mellett azt tervezték, hogy egyesület alapítanak külföldi könyvek lefordítása és terjesztése céljából. Teréz néni mindenben Blanka segítségére volt, csak az unokahúga hitetlenségét fájlalta, aki pár hónapja ezt írta neki: „Boldog most, aki rátalált egy oltárra, s egy istennek áldoz... Most, igen most értem meg a vallásos rajongást – a jelent feláldozzák egy túlvilágnak, ami talán nem is létezik, én [pedig] egy jövőnek, ami talán sosem virul ki...”

Teleki Blanka 1850 elején került az osztrákok látószögébe. Ezt elsősorban a húga meggondolatlanságának köszönhette, aki Drezdából kiegészítés végett feladta a címére azt a gyermekei részére készített összeállítását, amelyet a szabadságharcról írt. Az 1850. március 31-én keltezett csomag másnap már a császáriak kezében volt, s ez a szenvedélyes osztrák–ellenes irat terelte a figyelmet a címzettre. (Az aláíró „E” kilétére csak akkor derült fény, amikor Emma már a biztonságot jelentő Párizsban volt.) A gépezet tehát beindult, s gyűlni kezdtek a Teleki nővérekkel kapcsolatos akták, amelyeken Haynau, Schwarzenberg, Bach és a rendőrminiszter Kempen kézjegyét láthatjuk. 1851. május 13-ig azonban a kétfejű sas kivárt...

Mindeközben jöttek–mentek a küldemények a Teleki nővérek között. Blanka levelei hangulatjelentéseket is tartalmaztak. „A nép még mindig a régi, ez a nagyszerű nép az erő és remény forrása, s ez minden nemzetnél így van” – írta 1851 februárjában. Márciusban pedig: „Itt hat hónap óta a hangulat nagyon biztatónak látszik, az oláhok Kossuth után sóhajtoznak.” Emma viszont az emigránsokról tájékoztatja az itthoniakat. És így kérleli Blankát: „Légy az én segítőtársam, az én mentsváram a hazában, aki mindent gyűjt és mindent elraktároz. Talán Michelet, talán Lamennais keresztülviszik, hogy a legutóbbi magyar eseményeket megírják, ahogy Ágost ezt tervezte.” Leveleiket a cenzúra sorra elfogta, így a fenti idézetek utóbb a Teleki Blankáék elleni *Vádirat* lapjairól köszönnek vissza.

A grófnő pálfalvi otthona (a haditörvényszék szerint) 'búvóhely', 'politikai laboratórium' és 'veszélyes mesterkedések színhelye' volt. "Kegyelmesség lakosztálya a szabadságeszmék műhelye" – írta Lövei Klára. Pálfalva a levelezésükben mint 'küzdőtér', 'mentsvár' és sajátos 'méhkaptár' szerepel. Ez volt Teleki Blanka meghosszabbított szabadságharcának a színhelye, s egyben Kufstein előzménye.

Országos Széchényi Könyvtár

Vizsgálati fogság és ítélet

Teleki Blanka letartóztatására 1851. május 13-án került sor, miután a „veszélyes üzelmei híre” a legmagasabb körökig eljutott. Geringer helytartósági megbízott teljes szigort akart: házkutatást, „az egzaltált grófnő” letartóztatását és száműzését valamelyik koronatarományba. Ez utóbbinak a helyét Bach belügyminiszter maga kívánta kijelölni, egyébként Geringer tervére áldását adta.

A grófnő 'kifürkészésére' és elfogására egy államügyészt és egy százados küldtek ki Pálfalvára. Jelentésük szerint Blanka „fegyelmezetten és elszántan” viselkedett. Másnap hajnalban elindították őt és a védencét, a tizenöt éves Erdélyi Erzsit a nagyváradi várbörtönbe.

Május 23-án a császáriak Nagyváradon letartóztattak egy fiatal amerikai utazót is, aki a magyarországi útja közben főként az emigránsaink rokonait látogatta sorba, ezért Blankához hasonlóan ő is a váradi börtönben kötött ki. Charles Loring Brace (1826 – 1890), aki utóbb korának egyik nemzetközileg elismertebb szociálpolitikai tekintélye lett, egy hónap után a bécsi amerikai nagykövet közbenjárására kiszabadult, majd „Hungary in 1851” („Magyarország 1851-ben”) címmel könyvet írt. Az 1852-ben megjelent kötetben, amelynek alcíme: „Személyes beszámolóval az osztrák rendőrségről”, megemlíti, hogy vele egy időben egy bizonyos Teleki grófnő is Nagyváradon raboskodott. Brace megpróbált vele kapcsolatba lépni, de minden ez irányú próbálkozása zátonyra futott. A könyvében viszont nagy elismeréssel ír „a hősi szellemiségű asszonyról”.

Brunszvik Teréz május 20-án értesül unokahúga letartóztatásáról. Blanka „magányos, olvasmány nélkül, tevékenység nélkül, Erzsitől elkülönítve. Állítólag magyar kották és forradalmi iratok és a levelezés a bűne. Ó, jaj, a nedves, hideg

falak megtámadják az egy idő óta egyébként is gyenge egészségét!” – írja. Június 24-én pedig: “Levelek Nagyváradról... Ausztria borzalmas bosszút hajt végre... Két év – mondja Blanka. Nem fogom megérni a szabadulását!” Ekkor már Teréz nyomában is besúgók jártak...

Lövei Klárát júliusban tartóztatták le. Azonnal a hírhedt pesti börtönbe, az Újépületbe (Neugebäude) vitték, ahová október elején Blankát és Erzsi is átszállították. Az épületmonstrum a mai Szabadság-tér helyén állt. II. József idejében kaszárnának épült, 1849 nyara óta azonban börtönül szolgált. Falai között számos jeles hazafi, köztük Batthyány Lajos is raboskodott.

1851 őszén Schwarzenberg miniszterelnök (Bach kérésére) az után nyomoztat Franciaországban, a Teleki nővéreknek van-e köztük a Párizsban leleplezett “Völkerbund”-hoz. Nemleges választ kap, és Blanka grófnőre (a húgán kívül) más emigrációs kapcsolatot sem tudnak rábizonyítani.

Itthon a haditörvénytörvénykezési gépezet igen lassan működik. A Pálfalván lefoglalt iratok, könyvek, levelek feldolgozása és németre fordítása és feldolgozása sok időbe telik, s csak utána kezdődhet el a nyomozás a Blanka íásaiban említett „kollaboránsok” után. Könyvkiadók (Emich, Magyar Mihály, Geibel), Fejér Ágoston (Vasvári Pál öccse), Dombi tisztartó (Hosszúfalva), Stackelberg Minona (Blanka unokahúga), s még hosszan folytathatnánk azon személyek felsorolását, akiket a császáriak a per kapcsán házkutatással és kihallgatással zaklattak.

Brunszvik Terézt kezdettől fogva megfigyelés alatt tartották. Már 1851 októberében feldúlták az otthonát, s húsz levelet és három 1849 – 1850-ből való német nyelvű folyóiratot koboztak el tőle. (Ezt megelőzően Blanka pesti lakásán egy Petőfi-képen és egy bécsi bélyegzős levélen kívül semmi egyebet nem tudtak lefoglalni.)

Teleki Blanka első komolyabb vallatására tíz hónap múltán került sor. Erről bizonyára Teréz is értesült; március 15-én tudniillik a naplójába vési unokahúga nevének első két betűjét, és ez a „Bl – – !” olyan, mint egy jajkiáltás. Őt is jó néhányszor

kihallgatták, így jól ismerte a vallatásokat végző, hírhedt Bilko hadbíró. „Álnok, hazug, gonosz, szívtelen és azt mondja magáról, hogy szelíd! Az ő felfogása szerint igen, nekünk [viszont] egy ördög!!” – fakad ki. December 31-én pedig szomorúan írja: „A szerencsétlen 1851. esztendő nem adta nekem vissza, akit elvett, az én Blankámat!”

Az Újépületben raboskodó grófnőről több sorstársa is megemlékezett. Így báró Vay Miklós (1802–1894) is, aki 1852. augusztus 16-ától öt héten át volt „a naponkénti iszonyúságok hajléká”-nak foglya. Cellájának ablaka a vesztőhelyre nézett. Emlékiratai szerint szeptember 11-én lábra kapott az álhír, miszerint Blankát másnap kivégzik. „Ő maga is meghallotta ezt, és őt, aki különben oly bátran viselte magát, oly izgatottságba hozta az esemény hogy dr. Kudlert hívták hozzá, kinek megkeresése folytán egy pár üveg tokajit küldöttem neki” – írja Vay.

1852 novemberében került az Újépületbe a költő Sárosi Gyula (1816–1861), akit az osztrákok először halálra ítélték, amit később életfogytiglani börtönre enyhítettek. A börtönben írt versei (Börtöndal, Éjjel, Iszonyú puffanás, Látogatás, Lövei Klárához stb.) közül külön is említésre méltó a „Babylon imája”, amelynek címe az Újépület hírhedt részlegére, az V. pavilonra utal. (A ’pavilon’ szót ugyanis a foglár felesége ’babilon’-nak ejtette.) E költeményben Sárosi a rabok fohászait a grófnő ajkaira adja.

Teleki Blanka érdekében több rokona, így néhai nagybátyja, Brunszvik Ferenc özvegye, a fekete-sárga érzelmű Szidónia grófné is közbenjár, de sikertelenül. Brunszvik Teréz 1853. április 24-én már a második kérvényét nyújtja be, és az unokahúga megromlott egészségi állapotára hivatkozva kéri a kormányzótól, Albrecht főhercegtől a per meggyorsítását. Róla azonban kiderül, hogy – jóllehet nem tartóztatták le, de – Blanka cinkostársaként ő is vizsgálat alatt áll. Ezért sem valószínű, hogy neki köszönhetően, de az ítélethozatalra egy hónap múlva valóban sor kerül. (Kláráért az édesanyja, a barátai és Máramarossziget városa állítólag tizenegy kérvényt írt...)

Teleki Blanka és vádlott társai perében a haditörvényszéki tárgyalás két év után, 1853. május 25-én zajlott le. Bilko hadbíró – a kegyesség látszatát keltve – megjegyezte, hogy bár a 3. hadtestparancsnokság 1849. július 1-jei kiáltványa szerint a felségsértés bűne kötél általi halállal büntetendő, a Terézia Törvénykezési Rendtartás 34. §-a értelmében nem szabad „a bűnösre pusztá feljelentés alapján az ítéletet kimondani...” Blankáék fő vétke a szabadságharc bukása utáni „bűnös szervezkedésük” volt. Ennek fényében (és immár felnagyítva) az 1848 előtti és alatti ’viselt dolgaik’ (nőnevelő intézet, beteg honvédek ápolása stb.) is előkerültek, majd a fejükre olvastattak, jóllehet ez utóbbiakért börtön nem járt volna...

Az ítélet kihirdetésére, amelynek teljes szövegét idézzük, 1853. június 22-én került sor.

Haditörvényszéki ítélet

Széki Teleki Blanka grófnő, hosszúfalvi, kővárvidéki, erdélyi születésű, 46 éves, kat[olikus] hajadon, aki utoljára pálfalvi családi jószágán Szatmár megyében lakott,

Lővei Klára, szigeti, Máramaros megyei, magyarországi születésű, 31 éves, reform[átus] hajadon, az elhunyt Lővei József gazdálkodó leánya, aki utoljára b[áró] Sztojka Imre lányának nevelője volt Szlatinán, és

Erdélyi, valódiilag Bernvallner Erzsébet, mányi, Székesfehérvár megyei, magyarországi születésű, 17 éves, kath[olikus] hajadon, Bervallner Ferenc uradalmi erdész leánya, legutóbb Teleki Blanka szobalánya .

ügyében a törvényesen megállapított tényállás, mely sajátkezü irataikból s más körülményekből, részint pedig vallomások által is reájuk bizonyult az, hogy a két elsőbb a magyar forradalomban az 1849. április 14-diki debreceni felségáruló Konventhatározat előtti és utáni befolyásos részvételük folytatásául mindjárt annak legyőzése után, és pedig Teleki Blanka grófnő, mint vezető Párizsban a magyar menekültekkel és Ausztria ellenségeivel összeköttetésben állott nővérével, Emmával, De

Gerando özvegyével, Lövei Klára és az o általa és a grófnő által lelki ráhatás útján befolyásolt 13 éves Erdélyi, valódiilag Bervallner Erzsébet s a többi még vizsgálat alatt levő személyekkel, mint összeesküvők Magyarországnak az ausztriai koronától erőszakos elszakítására és függetlenségére irányuló szándékkal új forradalomnak az országban tervezésén és előmozdításán folytonosan működtek, e célra pedig különböző irányokban egyengették az utat, úgymint:

1./ Leányokat forradalmi elvek szerint neveltek, hogy mint anyák stb. majd hasonló elveket terjesszenek.

2./ Lázító tartalmú könyveket, iratokat és képeket terjesztettek a nép közt;

3./ A nép hangulatáról tudósításokat, kormányellenes híreket és mondákat gyűjtöttek, azokat forgalomba is hozták, és Párizsba De Gerando Emmának felhasználás végett megküldték; és

4./ Magyarország kitűnő forradalmi férfiainak életrajzát megszerezték s azokat a közelmúlt minden országbeli forradalmi hősei életrajzának nagyszabású gyűjteményéhez (mely Párizsban nyomtatás alá készítettett) sorolták.

E mellett Teleki Blanka grófnő a forradalom számára forma szerint tagokat toborozni igyekezett, Lövei Klára és Bervallner Erzsébet tudomásával;

5./Forradalmi nyomtatványok kiadásához nemcsak tetemes pénzüsszeggel járult, hanem ily munkák számára önmaga által készített cikkeket is szolgáltatott; tudva

6./ Szökevény és felsőbbbségileg üldözött, felforgató párti, emisszáriusság erős gyanújában állott személyeknek szállást adott és azokat elfogatás ellen óvta; végre

7./ Egyletet alakított politikailag kártékony tartalmú könyvek megszerzésére, az ország nyelveire lefordítására, és olcsó kiadásokban terjesztésére; Lövei Klára e célra mint tag résztvevőket toborzott, Bervallner Erzsébet pedig egyetértett velük.

Ezen felül Teleki Blanka grófnőnél 770 forint és Erdélyi Erzsébetnél 5 forint magyar törvénytelen pénzjegy találtatott.

Ennélfogva a f. évi május 25-én tartott teljes haditörvényszék tárgyalásán úgy ítéltetett, miszerint Teleki Blanka grófnő, Lövei Klára és Erdélyi, valódiilag Bernvallner Erzsébet a 3-ik haditörvénycikk és a magas cs. k. III. hadsereg parancsnokság 1849. július 1-jén kelt hirdetménye értelmében felségárulás bűnéért, a legelől és legutol[jára] nevezettnél az 1849. július 1-jei proklamáció értelmében súlyosbító körülményként úgynevezett Kossuth-bankjegyek eltitkolásáért, tekintettel a katonai büntető törvénykönyv 34-ik cikkére, Teleki Blanka grófnő 10 évi, Lövei Klára 5 évi várfogsággal büntetessék, Erdélyi, valódiilag Bernvallner Erzsébetnek pedig a 13 hónapi vizsgálati fogság büntetésül számíttassék be.

Ezen ítélet f. évi június 19-én legfelsőbb megerősítést nyert, azon hozzátétellel, miszerint Széki Teleki Blanka grófnőnek és Lövei Klárának a vizsgálati fogság a kimért büntetési időbe betudassék; majd f. hó 22. kihirdettetett és foganatosított.

Pest, jún.30. 1853.

A cs. kir. pesti haditörvényszék

Döntés született arról is, hogy Blankát és Klárát a kufsteini várbörtönbe viszik. Teréz néni engedélyt kapott, hogy unokahúgát Vácig elkísérje, ezt azonban az utolsó percben visszavonták. (Teréz nem tudta, hogy a Blankával való kollaborálás vádjával ellene is per készült, amit végül 1854-ben ejtettek.) „Szigorú őrizet alatt és elkülönözött kupében” vitték a két foglyot Bécsbe, majd gőzösön Linzig, s onnan tovább postakocsin. Lövei szerint „mindenütt mély részvéttel s a nép rokonszenvével találkoztak. Tömegesen kísérték őket a jó németek, s virágot és áldást hintettek a távozók után”. Öt nap múlva „a hanyatló nap sugarai rásütöttek a koporsóra, mely annyi életet vett el és rövidített meg: a magas hegyek közül szűk völgyben is kiemelkedő kufsteini várra... A szép tájkép előtt a grófnőt hajdani művészeti vágyai ragadták meg. „Mi kár – kiáltott fel –, hogy nincsenek rajzszerem: milyen szép lenne a haldoklónak lefesteni saját koporsóját!” – áll Lövei Klára visszaemlékezésében.

Kufsteini és laibachi börtönévek

A ma „Tirol gyöngye”-ként emlegetett Kufstein, az Inn folyó völgyében fekvő ódon város nevét a közepén magasodó sziklafej (Kopfstein) után kapta. A csúcsára épült várerődítményt az oklevelek először 1205-ben említik. Vaskos, komor tornyai a 16. századból maradtak fenn. Számunkra, magyarok számára legérdekesebb a szomorú emlékü Császártorony (Kaiserturm): ott raboskodtak például idősebb báró Wesselényi Miklós (1785-től 1789-ig), majd a jakobinusok, köztük Batsányi, Verseghy, Kazinczy, 1849 után pedig Czuczor Gergely, a honvéd alezredes Beniczky Lajos és még számos hős hazafi töltötte ott fogságát. [A sort (1859–1865-ben) a híres betyár, Rózsa Sándor zárta.]

Teleki Blankáék mögött 1853 júliusának legvégén zárult be a kufsteini vár kapuja. Lövei Klára írja: „A meredek külső lépcsőkön fölmenve, egy nagy örterembe léptek, hol katonák, örök tanyáztak; innen szűk és sötét lépcsőkön tapogatva jutottak fel egy alacsony körterembe, melyből minden irányba ajtók nyílottak be... Az óriási foglár, Marderbeck fölnyitá előttük a harmadik és negyedik számú ajtót, s a következő pillanatban benn voltak azon sötét és szűk helyiségbe, mely állandó fogházukul volt szánva. Alacsony, boltozatos és az ajtó felé mindinkább keskenyedő két szobácskából állott az új lakás, melynek annyi hátránya mellett azon egyetlen előnye volt, hogy a két szoba ajtaja egy kis közös pitvarba nyílt, és így a két nő legalább nappal társaloghatott, érintkezhetett egymással. Mindenik szobán magas, kicsiny, kéményszerű ablak, hármás rostélyzattal ellátva, melyeken át csak egy kis égfoltot s a közelebbi hegyek egy darabját lehetett látni. Bútorok: az ismeretes katonapriccs szalmazsákkal és szalmapárnával, festetlen kis asztal és egy szék.”

Ez volt tehát Blankáék kufsteini fogságának első színhelye. (Egy évvel később orvosi javallatra átköltöztették őket az alsó kaszárnnyába.) Három évet töltöttek együtt, utána Lövei büntetése lejárt. Blankát nem szívesen hagyta egyedül, s ott is maradt volna, Blanka azonban ragaszkodott ahhoz, hogy haza menve legalább Klára beszámolhasson arról, amit együtt átéltek, neki ugyanis még négy év hátravolt, s a maga kiszabadulásában egyébként sem reménykedett.

A hazaérkezése után „a jó Klára” igyekezett mindent papírra vetni. Érzékletes és részletes leírása nyomán kibontakoznak a három keserves esztendő történései, a foglyok és fogva tartóik viszonya, a rabok életkörülményei, foglalatosságai, szenvedései, s egyáltalán: az a sok leleményt és kitartást igénylő, emberpróbáló küzdelem (Löveit idézve: „önvédelmi harc”), amit nap mint nap a túlélésért kellett folytatniuk.

Mint írja: „Sok olyan dolog van a szegény rabok életében, melynek fontosságát az, ki maga soha fogoly nem volt, sejteni sem képes. Ilyen a szabad séta kérdése.” Mozgás és friss levegő (Blanka szavaival: „üde lég”), melynek célja: „fenntartani a test egészségét, hogy fenntartható legyen a lélek méltósága...” A szabad séta tehát nekik létkérdés volt. E téren a rosszindulatú várparancsnokon kívül az elemi erőkkal (metsző szél, rendkívüli hideg) és a használhatatlan (szűk, meredek, jéggel vagy vízzel borított) sétahelyekkel is fel kellett venniük a küzdelmet. „Hadjárataik” során leleményességből, kitartásból mindketten jelesre vizsgáztak. Klára a grófnő „tevékeny eszét és teremtmő lelkét” emlegeti. Ő viszont – tehetjük hozzá – a bátor kiállítás, hűség, talpraesettség és a szolgáló szeretet szép példáit adta.

Kufsteini rabságuk idején három várparancsnok váltotta egymást. Az első Nehiba József (1796–1853), a nyugalmazott ezredes volt. Ez a Klára szerint „Bács megyei derék magyar ember” olyan engedményeket nyújtott nekik, „aminőkre az eddigi bánásmód után nem is számoltak”: visszaadta két éve eltiltott író- és rajzszerkeket, megengedte, hogy a rabkosztot pótolhassák saját költségükön, sőt napi két óra sétát is engedélyezett. Lövei szerint

„a Nehiba–korszak a legkedvezőbb volt” hosszas fogságuk alatt. Három hónap múlva azonban Nehiba elhunyt. Az ideiglenes parancsnok, a szolgállelkű Kämpf kapitány lett, „egyike a Bilko féle férfiaknak, ki rangja emelését attól várta, hogyha a szerencsétlen foglyokkal kegyetlenkedik.” Első dolga volt, hogy a korábbi összes kedvezményeket megvonja. Az írás, olvasás, séta, sőt a kézimunkázás is megtiltatott számukra. „Élnek még?” – kérdezte tőlük nemegyszer, gúnyosan. Lövei Klára szerint arra számított, hogy a „túlszigora” által fog „előrevergődni”. Szerencsére mégsem ő, hanem gróf Josef Mercandin (1800–1874) ezredes lett Nehiba utódja, aki – az ígéretéhez híven – több dologban is könnyített a rabok sorsán. Az alattomos Kämpf kapitány azonban mellette maradt, ő pedig (okkal) attól tartott, hogy ha nem mutat kellő szigort, Bécsben bevádolja.

Teleki Blankáék a külvilággal alig érintkezhettek. Levelet ritkán (havonta, olykor háromhavonta egyet) írhattak. Ezért is ujjongott fel naplójában 1855. július 3-án Brunsvik Teréz: „Levél Kufsteinből. Az olvasnivaló – Georg Sand önéletírása – amit a jó fogoly óhajt, engem felüdített” – írja. A családból egyébként Blanka fivérének a felesége, az angol Jerry volt az, aki a legvakmerőbben viselkedett a hatóságokkal szemben. S hogy a szeretett sógornője közelében lehessen, a Kufsteinhez nem messze eső Rosenheimbe költözött, ahonnan el-ellátogatott a várbörtönhöz, s egy alkalommal azt is elérte, hogy Blankát lássa.

Lővei szabadulása után négy hónappal, 1856 novemberében Teleki Blankát átszállították Laibachba (ma: Ljubljana). Ott az úgynevezett Citadellában helyezték el, amelyben például 1849-ben gróf Batthyány Lajos raboskodott. E sok ablakos, óriási teremben viszont a sötét kufsteini cella után „a túlságos világosság a grófnőnek szemeit támadta meg; a nagytermet tíz foknál melegebbre fűteni lehetetlen volt, a hideg pedig aláásta Blanka amúgy is hanyatló egészségét” – írja Lövei.

1857. május 9-én a politikai perek elítélteit általános amnesztiát kaptak. Laibachban ennek kihirdetésére 11-én került

sor. Május 13-án, vagyis kerek hat évvel az után, hogy elfogták, végre Teleki Blanka cellájának ajtaja is megnyílt.

Lezárult tehát életének legkeményebb létidőszaka. Az egyszerű sorból származó, s így edzettebb Lövei Klára valamivel kedvezőbb helyzetben volt, mint a gyenge szervezetű (és a börtönben is több ízben súlyos beteg) grófnő, akit addig az élete sok tekintetben (társadalmi állás, vagyon, luxus körülmények, függetlenség) a tenyerén hordott. Ezért még inkább bámulatos az a méltóság, erély és kitartás, amellyel a keresztjét elhordozta.

A hat év után szabaduló Blankát jól jellemzik az alábbi sorok, amelyeket 1857. május 15-én, Laibachból írt az édesanyja unokatestvérének, Forrayné Brunszvik Júliának:

„Drága, mélyen tisztelt Nénikém!

Amikor kedves, jóságosan együtt érző sorait megkaptam, nem gondoltam, hogy Isten meghallgatja szeretett rokonaim kívánságait és imáit, és megadatik nekem, hogy rövid időn belül szeretett hazám földjére léphessek, és a drága rokonaimat megölelhessem. Beletörődtem abba, hogy alázattal viseljem és hordozzam mindazt, amit a Mindenható a maga bölcsességében reám mért... Nem tudom elmondani Önnek, tisztelt, mélyen szeretett Néni, hogy milyen kimondhatatlanul boldoggá tesz az a tudat, hogy jó testvéreim és együtt érző, drága rokonaim gondja, bánata most véget ér, és sorsom már nem fogja elhomályosítani azt a néhány boldog pillanatot, amelyeket az élet kínál...”

Blanka laibachi sürgönyének hála, május 15-én, a Vác melletti Dukán Teréz néni is felujjonghatott: „Végre, végre ama öröm ért, hogy megtudtam: az én Blankám szabad.” És a nyolcvankét éves néni menten útra kelt, hogy „szellemi gyermekét” magához ölelje.

„... s nem lelé honját a hazában”

Unokahúga, Stackelberg Minona kíséretében Teleki Blanka éppen akkor érkezett meg Bécsbe, a Hotel Wandl elé, amikor Teréz hintaja is odagördült. „Egyik kocsi jött dél s a másik keletről, s ugyanegy percben találkoztak megállapodási helyükön, mintegy delejes erő által vezetve. A meglepetés, az öröm kétszeres volt” – írja Lövei Klára. Blankának azonban „erősödnie kellett, hogy a rég nem látott kedves hazabani visszatérés örömét elbírhassa.”

„Pesten – idézzük tovább Lövei sorait – jó barátok, vér- és elvrokonok s kiszabadult fogolytársak fogadták az őszinte hódolat nemes örömeivel... Mindenki óhajtotta szívből eredt üdvözlését elmondani a nagy mártír s kitűnő honleánynak.” Nemsokára azonban – régi ismeretség ürügyén – vadidegenek kopogtak be hozzá, amelyekről kisült, hogy a policiánál állnak alkalmazásban. Sétáin, bármily korán indult el hazulról, gyanús alakok ólálkodtak körötte. Ráadásul a régi lakása ablakai az Újépületre néztek...

Csoda hát, hogy Blanka nem talált nyugalmat? „Látni, hogy a mindenek felett kedves haza rabigában szenved s a múlt nagyszerű szabadság helyett önkény uralkodik” – ez a meggyötört léleknek túl sok volt. Emiatt, az orvosa javaslatát is mellékelve, gyógyulás céljából útlevelet kért Bajorországba, majd novemberben Klára kíséretében elhagyta hazáját, ahová többé már sosem tért vissza.

Hátralévő élete betegeskedések közepette telt el. „Míg az ember fogságban van, küzd a betegség ellen, hogy kínzóinak teljes hatalmába ne essék; de ha kiszabadul, azon megfeszített húrok, amelyeket a lélek ereje tartott fenn a test fölött, lassanként megereszkednek, s az ellenállásra többé nem lévén szükség, kitör a hosszan elrejtett baj, s ki előbb, ki később nagy betegségen megy keresztül” – magyarázza Klára, aki mindezt a saját bőrén is

megtapasztalta: Münchenben heteken át tifuszos lázban szenvedett, és a felépülését jórészt Blanka odaadó ápolásának köszönhetette.

Maga Teleki Blanka is sokat betegeskedett. Először a meggyengült szemei kezdték felmondani a szolgálatot, ezért az orvosa az írástól és olvasástól szigorúan eltiltotta. Leveleit ezek után Klárának mondta tollba, aki rendszeresen fel is olvasott neki. Később súlyos mellhártyagyulladásra esett át. Állapotán a jeles orvosprofesszorok és gyógyító kúrák alig javítottak.

Önkéntes száműzetése során Blanka – München és Stuttgart után – a legtávolabb Drezdában időzött. Régi kedves ismerősök vették körül, s ott volt a sógora, De Gérando Ágost sírja is, amelyhez rendszeresen kilátogatott. A nagynénjével, Terézzel való utolsó találkozására 1859-ben, szintén Drezdában került sor. Ennek részesei voltak a húga, Emma és a gyermekei, a tizenöt esztendőös Antonina és a tizenhárom éves Attila is. Együttlétüket anyjuk „*Találkozás Drezdában 1859-ben*” elbeszélése örökitette meg:

„Csillagoknál fényesebbek vagytok” – lelkendezett Blanka a gyermekeket megpillantva. Ezután hetekig tartó, „mennyei örömökkal teli élet” kezdődött. „Mindennap séta, képcsarnokok vizsgálata, víg lakoma”, s Blanka betegsége „el vala űzve a megelégedés és boldogság hatalmas szerei által.”

„Nemsokára – írja Emma – kocsni állott meg az ajtó lépcsői előtt, és tisztos öreg nő szállott ki abból. Ruházata csupa magyar volt, czifra mente fedezte vállait.” A nyolcvannégy éves Brunszvik Terézt hazai levegő lengte körül, miközben lelkesen mesélt „az országban kitört erélyes mozgalmakról”, amelyekkel „a rendek az udvar ajánlataira feleltek.” [Ezek már a kiegyezés „előműveletei” voltak, *a szerk.*] Teréz néni „a két ifjú rokonára támaszkodva szeretett sétálni, és sok tréfás ötlet fűszerezte beszédét.” Blanka pedig a húga noteszébe jegyezte: „Örömmel telik el szívem, mikor egymás mellett látom a szikrázó szemű ifjat és az agg küzdőt...”

Teréz néni és Emmáék elutazása után Blanka önkéntes emigrációja tovább folytatódott. Mindvégig a számára leginkább megfelelő helyet és a legjótékonyabb éghajlatot kereste, s még inkább a lelki békét, amelyet láthatólag csak ideig-óráig tudott

fellelni. Korábban Lövei azt írta a börtönben lévő Blankáról, hogy „lelke bizonyos irányban annyira el volt telve pesszimizmussal, hogy semmit sem remélt, és így nem is csalódott.” Mintha e reményvesztettség a haláláig elkísérte volna. „Nemsokára eljön az idő, midőn boldog érzéssel térhetsz vissza a hazába” – biztatta őt itthonról Teréz, mindhiába.

Blankát 1861 májusában villámcsapásként érte a kedves rokon, az író és diplomata Teleki László (1811–1861) halálhíre. Szeptember 23-a után újabb gyászjelentést kapott: Teréz néni is elköltözött az élők sorából. Martonvásári temetésén (bizonyára a hazától távol lévő unokahúgai nevében is) Lövei Klára mondott búcsúztatót.

A hűséges Klárát egy év múlva ismét a gyengélkedő Blanka mellett találjuk. Együtt utaztak Brüsszelbe, a család azonban végül is a szép és száraz ősz és enyhe telet ígérő dél-francia kisváros, Menton mellett döntött. Mivel Párizsban lekésték a vonatot, Emmáék lakására (Vaugirard utca 45.) mentek. Az este nagy vidámságban, zongoraszóval, magyar dalok éneklésével telt el. Blanka a családi képek és egyéb otthoni tárgyak között szinte Hosszúfalván képzelte magát, s láthatóan boldog volt. Klára szerint „ez volt kedélyének és egészségének végső fellobbanása”.

Másnap ágynak esett, s állapota válságosra fordult. Klára, a hűséges társ, s immár barátnő Blanka utolsó napjairól, sőt óráiról is beszámol. A halála október 23-án – mint írja – „csendes, szenvedésnélküli volt, ellentétben sokat hányatott életével...”

1862. október 25-én a Montparnasse temetőben egy francia pap és Irányi Dániel (1822–1892), Emma gyermekeinek házi tanítója mondott gyászbeszédet az elhunyt felett. És Lövei Klára szerint „mindnyájan egyet értettek a szónokkal, midőn ama reményét fejezte ki, hogy a boldogultnak földi maradványait valamikor vissza fogja követelni a haza szent földje, és ez a föld akkor szabad, lakói [pedig] boldogok lesznek!”

Julius 10^{án} kelt Beuer leveléből látni, hogy
a „ferr. feketé. könyv” című alatt megjelöl-
te munkát illetőleg egy igen különös
feltevést tesznek. Ezen feltevéstől jal-
világosításával Követi Klára királyné.
biztosan meg.

Megkülönböztesd a szöveggel

Pálfalva júl 21^{én} 850

Teleki Blanka

Országos Széchényi Könyvtár

Teleki Blanka kézírása

Levele a szerkesztő Szilágyi Sándorhoz, Pálfalva, 1850. júl. 21

(Eredetije: Országos Széchényi Könyvtár kéziratára)

Utószó

Az idő szalagján ötvenhat esztendő méretett ki Teleki Blanka számára. Öt évet töltött kifejezetten a Haza szolgálatában, hatot a börtönök mélyén, az utolsó ötöt pedig önkéntes száműzetésben.

Grófnőnek született, gazdag volt, sőt szép is, ráadásul sziporkázóan szellemes. Élhetett volna a főrangú hölgyek talmi csillogású, szabvány életét, alapíthatott volna családot, vagy a festőállványával élete végéig gondtalanul bolyonghatott volna a világban, tudomást se véve a „csúnyácska hazáról”. Mindezt megtehetett volna, de mégsem tette.

Persze, éveken át ő, az elkényeztetett, önző és kevély grófkisasszony is ellenállt. Wesselényi Miklós 1838-ban találóan azt jegyezte fel róla, hogy a „nézeti nemesek, de fellengősök”, azaz: keresetten magasröptűek, az idő szerint ugyanis a szavai és tettei még nem fedték egymást.

Ám a lelkiismeret nagy úr, a lelkiismeret Isten halk és szelíd szava a lélek mélyén, amit a festőművészi álmokat kergető Blanka a harmincas évei végén már nem tudott elhallgattatni. Ezért a félelmeivel és az önzésével leszámolva életre szóló döntést hozott, s így találta meg magát és a reá váró helyet az élet sajátos kirakós játékában.

Az útkeresés nehézségeit a „szellemi” anyja is jól ismerte. Amikor aztán életét Isten kezébe tette, a küldetésének lényege is kirajzolódott előtte. Teréz néni mélyen hívő volt, így magától értetődően az unokahúgát is igyekezett Isten felé terelgetni. Tudta azonban, hogy a hit kegyelem. „Mi csak keresni tudjuk, kapni azonban csak mint ingyenes ajándékot kapjuk, amit Ő, a Mindenható a szívünkbe költözése révén akar nekünk adni; csak az ajtót tudjuk nyitva hagyni, hogy befogadjuk, hogy a halk kopogását halljuk” – írja. Blankánál azonban az említett ajtó, amelyen csak belülről van kilincs, sokáig zárva maradt. Márpedig Isten az ember

szabadságát tiszteletben tartja... Teréz pedig sajnálkozva állapítja meg, hogy ők ketten csak vér szerint rokonok, de lelkileg más–más az útjuk.

Hosszú évek múlva Blanka, aki épp a börtönből szabadult, azt írja Teréz unokahúgának, hogy igyekezett mindent elviselni, amit a Mindenható a maga bölcsességében reá mért... Hol van már az elkényeztetett, szeszélyes és kevély grófkisasszony, vagy a magabiztos, sőt fölényes, Voltaire-t olvasó unokahúg?

Hűséges társától, Lővei Klárától tudjuk, hogy Teleki Blanka az utolsó óráiban „álomba szenderültnek látszott, de lelke éber működésben volt.” Suttogott is valamit, amiből a halálos ágyánál állók csak azt a szót vették ki: „Magyarország”, a Teremtő azonban, akinek a lelkét visszaadta, mindent hallott...

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A főbb irodalom

(Az egyes szerzők művei időrendben)

- Bajomi Lázár Endre: Teleki Emma életéről és műveiről. *Irodalomtörténet* 1976. 4. sz. 910–941. p.
- Bajomi Lázár Endre: Teleki Blanka sírja. *Magyar Hírek* 1977. máj. 1. sz. 4. p.
- Bajomi Lázár Endre: Az ellenálló Teleki Blanka. *Magyar Nemzet* 37(1981) 186. sz. aug. 19. 14. p.
- Bajomi Lázár Endre: Közös eszme. [Teleki Blankáról] *Új Tükör* 18(1981) dec. 13. 50. sz. 23. p.
- Borbíró Fanni: Történelmi lecke lányoknak. Teleki Blanka mitikus alakja a nemzet emlékezetében. In *Társadalmi nemek képe és emlékezete Magyarországon a 19–20. században* (Szerk.: Pető Andrea) Bp. 2003. 29–54. p.
- Borbíró Fanni: A magyar–francia kapcsolatok történetének elfelejtett hőse. Teleki Emma élete és művei. In *Sic Itur ad Astra* [Fiatal történészek folyóirata] 2003/3. sz. 47–92. p.
- Brace, Charles Loring: *Magyarország 1851-ben*. Személyes beszámolóval az osztrák rendőrségről (Ford., utószó: Lévai Csaba–Vida István Kornél) Máriabesnyő–Gödöllő, 2005.
- Brunsvik Teréz: Fél század életéből (Ford.: Petrik Béla). In Czeke Marianne – H. Révész Margit: *Gróf Brunsvik Teréz élet- és jellemrajza. Emlékiratai* Bp. 1926. 39–108. p.
- Brunsvik Teréz: „Magyarország, Veled az Isten!” *Naplófeljegyzései 1848–1849.* (S.a.r., bevez., jegyz.: Hornyák Mária) Bp. 1999.
- Csetriné Lingvay Klára: Lövei Klára, a magyar nőnevelés úttörője. *Máramarosi Hirnök. Millenniumi album.* (Szerk.: Zahoránszky Ibolya) Máramarossziget, 2000. 11–21. p.
- Fábri Anna (szerk.): *A nő és hivatása*. Szemelvények a magyar nők kérdés történetéből 1777–1865. (Szerk., előszó –) Bp. 1999.
- Fekete Sándor: A veszedelmes lázadó (Teleki Blanka emlékezete). *Új Tükör* 18(1981) 50. sz. 22–23. p.

- Fekete Sándor: Adatok Vasvárihoz. Blanka és Pál. In Vasvári Pál: *A szerelmes bajnok* (S.a.r., előszó, jegyz.: Simor András) Bp. 1996. 57–60. p.
- Fekete Sándor: *Petőfi forradalma*. Bp. 1998.
- De Gerando Antonina: *Gróf Teleki Blanka élete*. Bp. 1892.
- De Gerando Ágostné Teleki Emma: *Antonina és Attila könyve* 1–4. köt. [Írta: Anyjok] Párizs, 1851–1887.
- Hermann Róbert: Vasvári Pál (1826–1849) In: *A márciusi ifjak nemzedéke* (Szerk.: Körmöczy Katalin) Bp. 2000. 27–69. p.
- Hornyák Mária: Teleki Blanka alakja az irodalomban. *Fejér Megyei Könyvtáros* 21(1981)1.sz. 30–36. p.
- Hornyák Mária: Kérdő- és hiányjelek a Teleki Blanka–irodalomban. *Magyar Nemzet* 37(1981)24. sz. 9.p.
- Hornyák Mária: Hozzászólás Nemeskürty István: *Egy anyakönyv titkai* c. írásához. *Új Tükör* 18(1981)10. sz. 45.p.
- Hornyák Mária: Ahol Vasvári elesett. *Új Tükör* 20(1983)30. 18–19. p.
- Hornyák Mária: Karolina, a „huncut grófnő”. Uő: *Beethoven, Brunszvikok, Martonvásár*. [Blanka anyjáról] Martonvásár, 1993. 52–59. p.
- Hornyák Mária: Teleki Blanka szatmárpálfalvi „műhelye”: 1849–1851. In: *Szatmáriak az 1848/49-es szabadságharcban* (Szerk.: Kónya László) Szatmárnémeti, 1999. 73–81. p.
- Hornyák Mária (szerk.): *A francia–magyar kapcsolatok történetének fényes láncszeme: de Gerando Ágost (1819–1849)*. Martonvásár, 1999. (Örláng füzetek 2.)
- Hornyák Mária: Brunszvik Teréz, „a Haza leánya”. In Brunszvik Teréz: *„Magyarország, Vele az Isten!” Naplófeljegyzései 1848–1849*. (S.a.r., bevez., jegyz.: –) Bp. 1999. 5–51. p.
- Hornyák Mária: „Én pedagógus vagyok...” Brunszvik Teréz életpályája és gondolatai 1–2. *Tani-Tani* 14-15(2000) 125–129.p., 16–17(2001) 164–170. p.
- Hornyák Mária: Teleki Blanka és a sajtó. *Magyar Könyvszemle* 118 (2002) 3. sz. 306–317. p.
- Hornyák Mária (szerk.): *Brunszvik Teréz, Teleki Blanka és De Gerandóné Teleki Emma Kossuth Lajosról* (Összeáll., vál., bevez.: –) Martonvásár, 2002. (Örláng füzetek 7.)

- Hornyák Mária: Hogy eszmémnek létet adjak. Teleki Blanka és leánynevelő intézete. 1–2. rész. *Tani–Tani* 2003/22–23. sz. 181–195. p.; 24–25. sz.: 131–153. p.
- Hornyák Mária: Ó nőily, épülj remek csemete!” Gróf Teleki Imre (Blanka apja) neveltetése az 18. század végén. *Neveléstörténet* 3(2006) 3–4. sz. 5–23. p.
- Hornyák Mária: *De Gerando Ágostné Teleki Emma (1809–1893)*. Martonvásár, 2009. (Örláng füzetek 12.)
- Kacziány Géza: *Magyar vértanúk könyve*. Bp. 1906.
- Kertész Erzsébet: *Szeretném Blankát boldognak látni*. Pécs, 1998.
- Kertész Erzsébet: *Teleki Blanka*. Életrajzi regény. 1. kiad. Bp. 1966.
- Kornis Gyula: *A magyar művelődés eszményei 1777–1848*. 2. köt. Bp. 1927.
- Lukács Tibor: Teleki Blanka és Leövey Klára várfogságáról. (Egy büntetőjogász szemével) *Pedagógiai Szemle* 35 (1985) 565–571. p.
- Mészáros István: *A magyar nevelés története 1790–1849*. Bp. 1968.
- Mészáros István: Emlékezés Teleki Blankára. *Köznevelés* 1987. 34. sz. 8. p.
- Miskolczy Ambrus: *A legendák varázsa. Jules Michelet kelet-európai mítoszai és a magyar–román párbeszéd a 19. század derekán*. Bp. 2000.
- Nagyné Szegvári Katalin: *A nők művelődési jogaiért folytatott harc hazánkban 1777–1918*. Bp. 1969.
- Náday Károly: Gräfin Blanka Teleki und Klara Lövei in der Festung Kufstein... (Nach Aufzeichnung von Klara Lövei) *Wörgler Rundschau*. [16 folytatásban] 1977. szept. 28. – 1978. ápr. 12.
- Náday Károly: Gräfin Blanka Teleki mit dem zehn jährigen Festungsarrest. *Tiroler Heimatblätter* 1977. 4. sz.
- Náday Károly – Sáfrán Györgyi: *Történeti kutatások Kufsteinban. Czuczor Gergely rabsága. Historische Forschungen in Kufstein. Die Gefangenschaft von Gergely Czuczor*. Bp. 1984. [Az MTA Könyvtárának közleményei 14 (89)]
- Nemeskürty István: *Parázs a hamu alatt*. Világostól Solferinóig. Bp. 1981.
- Nemeskürty István: Egy anyakönyv titkai. *Új Tükör* 18(1981)28. sz. 20.p.
- Orosz Lajos: Brunszvik Teréz és a magyar nőnevelés. In *Brunszvik Teréz pedagógiai munkássága*. Vág Ottó, Orosz Lajos, Zibolen Endre tanulmányai. Bp. 1962. 23–33. p.

- Orosz Lajos: Teleki Blanka pedagógiai munkássága. *Pedagógiai Szemle* 12 (1962) 10. sz.
- Orosz Lajos (szerk.): *A magyar nőnevelés úttörői* (Összeáll., bevez., jegyz.: –) Bp. 1962.
- Orosz Lajos: Nőnevelési reformtörekvések Magyarországon. (1777–1849) *Pedagógiai Szemle* 20 (1970) 6. sz. 524–536. p.
- P. Szathmáry Károly: *Gróf Teleki Blanka életrajza*. Lövei Klára jegyzetei nyomán. Bp. 1886. [Ugyanez részletekben a ... hasábjain:]
- Pálffy Ilona: *Nők a magyar függetlenségért*. Bp. 1952.
- Péntek László: Akiket Kalotaszeg nem feled. *In memoriam: Vasvári Pál* 1849. július 6. Tiszavasvári, 1998.
- Péntek László: *Bölcsőtől a csatatérig* [Vasvári Pálról]. Zilah, 2000.
- Pukánszky Béla: *A nőnevelés évezredei*. Bp. 2006.
- Ratzky Rita: Teleki Blanka (1806–1862) In *A márciusi ifjak nemzedéke* (Szerk.: Körmöczy Katalin) Bp. 2000. 498–501. p.
- Rubin Péter: *Francia barátunk, Auguste de Gerando (1819–1849)* Bp. 1982. (Irodalomtörténeti füzetek 105.)
- Sáfrán Györgyi (szerk.): *Teleki Blanka és köre. Karacs Teréz, Teleki Blanka, Lövei Klára*. (Vál., előszó, jegyz.: –) Bp. 1963.
- Sáfrán Györgyi (szerk.): *Teleki Blanka és köre*. Antológia (Vál., bevez., jegyz.: –) Bukarest, 1979. Kriterion K.
- Somkúti Gabriella: Egy lengyel hazafi a magyar szabadságharcban. Meiszner József (1823–1897). *Művelődés* (Kolozsvár) 60 (2007) febr., 20–25. p.
- Süle Sándor: Lövei Klára (1821–1897). *Köznevelés* 1971. 7. sz. 8. p.
- Szabari Jánosné: Vasvári Pál, a pedagógus. *Vasvári Pál Társaság Nyíregyházi Tagozatának Évkönyve 1990*. 13–25. p.
- Takács Péter: Vasvári Pál tanári tevékenysége. *Pedagógiai Műhely* 4(1978) 87–94. p.
- Teleki Sándor: *Egyről-másról. Újabb emlékeim*. 1. köt. Bp. 1882. 300–301. p. [Teleki Imréről, Blanka apjáról]
- Teleki Sándor: Nagybátyám újévi ajándéka. In: – – *emlékezései*. (S.a.r.: Görög Livia) Bp. 1958. 45–48. p. [Teleki Blanka apjáról]
- Varga István: Teleki Blanka a nőnevelésről. In Dombi Alice – Oláh János (szerk.): *Nevelési törekvések a XIX. században*. Gyula, 1999. (A múlt század jelesei III.) 92–97. p.
- Vay Miklós: A pesti Újépület. In *Emléklapok vajai báró Vay Miklós életéből*. (Bevez.: Lévai József). Bp. 1899. 211–224. p.

A martonvásári lapok¹ vonatkozó cikkei időrendben

(*Megjegyzés: a cikkek zömét e sorok összeállítója írta, ezért alább csak a többi szerző nevére utalunk.*)

- Aki Martonvásárt paradicsommá tette: Brunszvik Ferenc [Blanka nagybátyja] *MartonVásár* 3 (1991) 1. sz. 17–19. p.
- Ki volt Teleki Blanka? *Forum Martini* 1993. 10. sz. 9. p.
- Aki Martonvásárnak mezővárosi rangot szerzett: 200 éve hunyt el ifj. Brunszvik Antal. [Blanka nagyapja] *Forum Martini* 1993. 11. sz. 4–5. p.
- Teleki Blanka földi maradványait a magyarok hazavárják! *Hírlevél* [az Örláng elődje] 4. sz. 1995. 3. p.
- Teréz, Blanka és Antonina első s utolsó közös együttléte. *Örláng* 1996/1. sz. 3. p.
- 1996, a Teleki Blanka-évfordulók éve. *Örláng*. 1996/2. sz. 3. p.
- Teleki Blanka élete 1. (Cikksorozat I.) *Örláng*. 1996/2. sz. 3–4. p.
- Teleki Blanka élete 2. (Cikksorozat I.) *Örláng* 1996/3–4. sz. 5–7. p.
- Balogh Józsefné Deák Katalin: Szatmárnémetiben, Teleki Blankára emlékezve. *Örláng* 1996/3–4. 8. p.
- Teleki Blanka élete 3. (Cikksorozat I.) *Örláng* 1997/1–2. sz. 5–6. p.
- Nagy Ágnes: A máramarosi [Lövei Klára] ünnepség résztvevői voltunk. *Örláng* 1997/1–2. sz. 7. p.
- Teleki Blanka élete 4. (Cikksorozat I.) *Örláng* 1998/1–2. sz. 5. p.
- De Gérando–Teleki Judit: Teleki Blanka: egy új világ élesztője. *Örláng* 1999/1. sz. 4. p.
- Teleki Blanka élete 5. (Cikksorozat I.) *Örláng* 1999/1. sz. 5. p.
- Teleki Blanka emlékének ápolása Nagybányán, Szatmárnémetiben, Pálfalván. *Örláng* 1999/1. sz. 7. p.
- Vasvári Pál halálának 150. évfordulójára. *Örláng* 1999/2. sz. 11. p.
- Fényes láncszem [Teleki Blanka húgának, Emmának a férje, de Gérando Ágost 150 éve hunyt el] *Forum Martini* 1999. 11. sz. 4. p.
- Teréz és Blanka reményei a reménytelenségben. *Örláng* 1999/3–4. 3. p.
- Teleki Blanka élete 6. (Cikksorozat I.) *Örláng* 1999/3–4. sz. 5. p.
- Emlékmű felavatása Pálfalván. *Örláng* 1999/3–4. sz. 5. p.
- Teleki Blanka élete 7. (Cikksorozat I.) *Örláng* 2000/1–3. sz. 11. p.
- Teleki Blanka nyomában. Látogatóban Nagybányán és Máramaroszigeten. *Örláng* 2000/1–3. sz. 12. p.
- 220 éve hunyt el Martonvásár 18. századi 'honalapítója', idősebb Brunszvik Antal. [Blanka dédapja] *Forum Martini* 2000. 11. 7–8. p.
- Sebestyén Istvánné: Teleki Blanka sorsüldözött önportréja. *Örláng* 2000/4. 4. p.

¹ Ezek: **Forum Martini** (Martonvásár város lapja), **MartonVásár** (Az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézetének lapja) és az **Örláng** (A Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány lapja)

- Teleki Blanka élete 8. (Cikksorozat I.) *Őrláng* 2000/4. sz. 5. p.
- Brunszvik Teréz „szellemi gyermeke”: Teleki Blanka (1806–1862) *Forum Martini* 2001. 10. sz. 5. p.
- Kufstein anno 2000. [Teleki Blanka várfogságának első színhelye, 1853–1856] *Őrláng* 2001/1. sz. 4. p.
- Teleki Blanka élete 9. (Cikksorozat I.) *Őrláng* 2001/1. sz. 5. p.
- Teleki Blanka emlékszoba–avató Pálfalván. *Őrláng* 2001/2–4. sz. 4. p.
- „Történelmi emlékek büvkörében”. [Czeke Marianne] Pálfalván, anno 1926. *Őrláng* 2001/2–4. sz. 4. p.
- Teleki Blanka élete 10. (Cikksorozat I.) *Őrláng* 2001/2–4. sz. 5. p.
- A martonvásári Brunszvikok leszármazottja: Teleki Blanka (1806–1862) *MartonVásár* 14(2002) 1. sz. 25–26. p.
- Teleki Blanka–ereklyék [a Petőfi Irodalmi Múzeumban] *Őrláng* 2003/1.sz. 6. p.
- A martonvásári Teleki Blanka Hölgyklubról. *Őrláng* 2005/3–4. sz. 6. p.
- Teleki Blanka 200. születésnapjára. *MartonVásár* 18(2006) 2. sz. 30.p.
- Kétszáz éve született Teleki Blanka. *Őrláng* 2006/1–4. sz. 7. p.
- „Egy kiállítás képei”. A martonvásári Teleki Blanka Hölgyklub és Alapítványunk közös kiállítása [a Brunszvik kastélyban] *Őrláng* 2006/1–4. sz. 8–9. p.
- ‘Képes krónika’. 1.: Szülővidék, szülőfalu, szülőház. *Őrláng* 2006/1–4. 10–11. p.
- Teleki Blanka fogságának utolsó színhelye: a laibachi [ma: Ljubljana] várbörtön. *Őrláng* 2006/1–4. sz. 12–13. p.
- A nagybányai Teleki Blanka Nyugdíjas Klub és a ‘kerek’ évforduló. *Őrláng* 2006/1–4. sz. 14. p.
- ‘Képes krónika’... 2.: Szülők, testvérek, rokonok. *Őrláng* 2007/1–4. sz. 9–10. p.
- Teleki Blanka szüleinek 225. születésnapjára. *Őrláng* 2007/1–4. sz. 10. p.
- Az igazi[bb] Teleki Blanka. *Őrláng* 2008/1–4. sz. 1–2. p.
- ‘Képes krónika’... 3.: Teleki Blanka és Kolozsvár. *Őrláng* 2008/1–4. sz. 4–5. p.
- „A hazaszeretet szent lángjától buzdítva. De Gérando Ágostné Teleki Emma (1809–1893) *Őrláng* 2009/1–4. sz. 10. p.
- ‘Képes krónika’... 4.: A tanítvány és mesterei. *Őrláng* 2009/1–4. sz. 8–9. p.
- Tóth Andrásné: 10 éves a Teleki Blanka Hölgyklub. *Őrláng* 2009/1–4. sz. 10. p.
- Brunszvik Teréz és a Teleki nők lengyelek iránti rokonszenvéről. *Őrláng* 2009/1–4. 12. p.
- Teleki Blanka anyja: Brunszvik Karolina. *MartonVásár* 22(2010) 1. sz. 31– 32. p.
- ‘Képes krónika’... 5.: Nevelőintézet (1848–1848) *Őrláng* 2011/1–4. sz. 6–7. p.
- „Angliában a csillagokig emeltek”. Brunszvik Teréz halálának 150. évfordulójára. *MartonVásár* 23(2011) 2. sz. 31-32. p.
- „Brunszvik, ó nemes Brunszvik”. [Teleki Blanka anyai rokonsága] *MartonVásár* 23(2011) 29 – 31. p.
- Ki volt Teleki Blanka? *Forum Martini* 2012. 5. sz. 12. p.

Teleki Blanka élete adatokban

1805. szept. 26. Martonvásár, katolikus templom: gróf Teleki Imre (1782–1848) és Brunszvik Karolina grófnő (1782–1843) házasságkötése. Lakóhelyük: Hosszúfalva (Koltó mellett)
- 1806 májusától Brunszvik Teréz és Jozefin három hónapig Hosszúfalván
1806. júl. 3.: Blanka születése. (Keresztelő: júl. 5–6-án (?) a pusztahidegkúti görög katolikus templomban.)
1809. szept. 11.: Teleki Emma, Blanka húga születése
1812. júl. 10.: a harmadik Teleki testvér, Miksa (Max) születése
- 1825 szeptemberétől Blanka három évet tölt Budán a nagyanja, Brunszvikné Seeberg Anna (1750–1830) Tárnok utcai házában. Elsősorban festészetet tanul. Mestere: a bécsi Thugut Heinrich. Utazások Martonvásárra, Pozsonyba, Bécsbe. 1828 tavaszától: Blanka betegeskedése (melankólia)
1828. jún. 1. Buda: Brunszvik Teréz megnyitja Közép-Európa első kisdédóvó intézetét.
- 1828 szeptemberétől Blanka Erdélyben (Hosszúfalva, Kolozsvár)
1830. máj. 13.: a Brunszvik nagymama, báró Seeberg Anna halála. Nyáron: Telekiék Budán és Martonvásáron
1835. okt. 6.: a Teleki nagymama, Krausz Mária halála
1836. ápr. 11–29.: Teleki Blanka és Emma Budán
1836. ápr. 30.: Terézzel Pozsonyban; látogatás a diétai követek üléstermében
1836. máj. Bécs: Blanka megbetegszik.
1836. máj. 24. – aug. 29.: Drezda. Városnézés, műgyűjtemények megtekintése, kirándulások (Szász–Svájc, Freiburg stb.) Közben Blanka festeget.
1836. aug. 29. – szept. 22.: Utazás (Lipcse, Weimar, Gotha, Meiningen, Kissingen, Stuttgart, Heidelberg, Würzburg)
1836. szept. 23. München: Emma hazautazik, Blanka Terézzel a telet is ott tölti. Festészeti és zeneelméleti tanulmányok
1837. máj. 10–11.: Teréz Blankát Salzburgba kíséri.
1837. máj. – aug.: a Teleki testvérek Észak-Itáliában és Svájcban

1837. szept. 7–10. Lausanne: Teleki Blanka és Emma találkozása Stackelbergékkel és Brunszvik Terézszel
1837. szept. 11. – okt. 21.: Genfben, ahonnan a beteg Teleki Imre hívására a lányai Minonával hazafelé indulnak.
- 1837–1838 tele: Erdélyben
- 1838 áprilisától: Emma német földön (Karlsruhe, Wiesbaden stb.)
1838. aug.: Blanka Pesten
- 1838–1839 tele: Kolozsvárott a festő Barabás Miklóstól vesz leckéket
1838. aug. 2-től: Teréz Teleki Emmával Párizsban
1839. jan. 14.: Emma és Auguste De Gérando megismerkedése.
1840. máj. 14. Párizs: Emma és De Gérando házasságkötése.
1840. júl. 14. Hosszúfalva: Teleki Miksa és a 15 éves, angol Jacqueline (Jerry) Cook esküvője. Blanka és De Gérandóék Erdélyben
- 1840 szeptemberétől: Blanka Münchenben
1840. szept. 26-tól Teréz Londonból jövet szintén Münchenben.
1840. okt. 24.: találkozás a Párizsba tartó De Gérandóékkal
1840. dec.–1842. nov. Párizs: Blanka a festőművész Léon Cogniet műtermében tanul.
1842. nov. 19.: Blanka Pestre érkezése
1842. nov. 24–27.: látogatóban Martonvásáron
1842. dec. 7.: Blanka az elárvult Stackelberg lányokkal Erdélybe indul, ahol Telekiék szándékoznak nekik otthont biztosítani.
1843. jan. 5.: Marie Stackelberg hirtelen halála
1843. jan. 12.: Telekiné Brunszvik Karolina elhunyt. A következő hónapokat Blanka, Emmáék és Miksáék az apjukkal töltik. De Gérando utazásai; anyaggyűjtés az Erdélyről készülő könyvéhez
1843. jún. 29–30.: Blanka és de Gérandóék Martonvásáron.
1843. júl. 1-től: Pesten Brunszvik Terézszel
1843. júl. 8–11.: Teréz, Blanka és Gérandóék Pozsonyban.
1843. júl. 15-től: Teréz és Blanka a Párizsba tartó Emmáékat Linzig kísérik, majd Bécsben időznek.
- 1843 augusztusától Teleki Blanka Pesten, Teréznél vendégeskedik.
1843. nov. 23-tól: Kolozsvár, Kendilóna, Hosszúfalva
1844. febr. 13. Párizs: megszületik De Gérandóék kislánya, Antonina
- 1844 tavasza: Blanka végleges letelepedése Pesten; önálló lakást bérel.
- 1844 jún.: Látogatóban Martonvásáron
1844. okt. – nov. 2.: Blanka Regensburgig utazva átveszi és Pestre hozza a kis De Gérando Antoninát, aki a telet nála tölti.

1845. márc. 16.: De Gérando házaspár Pestre érkezése
1845. jún. 15.–21.: Blanka, Teréz és de Gérandoék Martonvásáron
1845. jún. 1. Kendilóna: Teleki Miksa óvodát nyit.
1845. dec. – 1846. júl.: a nevelőnő Karacs Teréz Blanka pesti lakásán vendégeskedik.
1845. dec. 9.: Teleki Blanka „Szózat a magyar főrendű nők nevelése ügyében” c. cikke a Pesti Hírlapban
- 1846: Párizsban (majd Lipcsében németül is) megjelenik De Gérando „La Transsylvania et ses habitants” c. műve – Blanka rajzaival
1846. júl. 16.: Teleki Blanka „Nyilatkozat” c. írásának megjelenése a Honderű hasábjain
1846. aug.: a segédnevelőnő Lövei Klára Pestre érkezése
1846. dec. 1.: Blanka megnyitja intézetét két növendékkel. Vasvári (Fejér) Pál „főtanár” szerződtetése
1846. dec. 10. Pest: De Gérando Attila születése
1846. dec. 18.: De Gérando Ágostot a Magyar Tudós Társaság külföldi tiszteletbeli tagjává nyilvánítja.
- 1847 őszén: Blanka intézete benépesül.
- 1848 januárjától: De Gérandoék Erdélyben
1848. márc. 15. Pest: a forradalom kitörése; Blanka otthon elszavalja a Nemzeti dalt
1848. ápr. 13.– máj. 19: De Gérando Ágost Pesten. Utána Párizsba utazik
1848. máj. 7: Blanka cikke: „Előbb reform, azután nőemancipatio” (Életképek – Népszava I. félév 20. sz. 593 –594. p.
1848. aug.: De Gérando látogatása (Pest, Nagybánya, Pozsony, Korompa)
1848. okt. 8.: Teleki Imre Emmával és az unokáival a lázadó románok elől Nagybányára menekül.
- 1848 ősze: Teleki Miksáék menekülése Kolozsvárra. Útközben a kisfiuk, Dezső meghül, majd tüdőgyulladásban meghal.
1848. dec. 27. Nagybánya: Teleki Imre elhunyt.
- 1848 szilvesztere: Teleki Blanka nevelőintézetének bezárása
1849. jan. 6-tól: Blanka és Lövei Klára kormányt követve Debrecenbe érkezik. Utána Erdélybe is hazalátogat. Vasvári szabadsapátot toboroz, amelyet Blanka pénzzel támogat.
1849. ápr. 14.: a debreceni Nagytemplomban, a Függetlenségi Nyilatkozat kihirdetésénél és Kossuth kormányzóvá választásánál Blanka is jelen van.

1849. ápr. 27. Nagyváradi: a Rákóczi-szabadcsapat zászlószelvénye. A zászlóanya: Teleki Blanka
1849. jún. 1–7.: Martonvásáron
1849. jún. 8-tól Pesten: Blanka betegeskedése
1849. júl. 12-től: Lövei Klárával Szegeden
1849. júl. 13. Marisel (Havasnagyfalú), Bánffyhungyadi havasok: a Rákóczi-csapat veresége és Vasvári Pál eleste
1849. júl. 15.: Vasvári halálhíre a Szegedi Közlönyben. Másnap Blanka és Klára a havasok felé indulnak.
1849. júl.-aug.? Bánffyhungyadi: Sikertelen kísérletek Vasvári földi maradványainak kikérésére, eltemetésére
1849. júl. vége: De Gérando titkos küldetéssel Magyarországra érkezik, de a világosi fegyverletétel (aug. 13.) hírére német földre menekül.
- 1849 ősze: Blanka látogatása Pesten és Bécsben
1849. okt. 23. Bécs: Brunszvik Ferenc elhunyt
1849. nov. 12. Pest: De Gérandoné Emma a gyermekeivel a súlyosan beteg férjéhez Drezdába indul.
- 1849 decemberétől: Teleki Blanka a Szatmár melletti Pálfalván
1849. dec. 8. Dreзда: De Gerando Ágost elhunyt. Emmáék a közeli Pirnába költöznek.
1850. márc. 31.: De Gérandoné Blankának postára adja azt az osztrák-ellenes küldeményét (a szabadságharcról), amelyet a titkos rendőrök elfognak.
1850. ápr. 22–26. Pest: Blanka látogatása Teréznel
1850. jún. 7-től: De Gérandoné és a gyermekei Párizsban
1850. jún. Pálfalva: Blankát a hatóságok megfigyelés alá helyezik.
1850. aug. 12-től: Teréz Lövei Klárával Pálfalván. (Szeptemberben Hosszúfalvát is viszontlátja.)
1851. ápr.: Teleki Emma párizsi körlevele: anyaggyűjtés a magyar szabadságharc hősi nőalakjairól
1851. máj. 13. Pálfalva: Blanka és a korábbi tanítványa, Erdélyi Erzsike letartóztatása. Hajnalban elindítják őket a nagyváradi börtönbe.
1851. máj. 15-től: Nagyváradi: Blanka első kihallgatása
1851. máj. 30. és jún. 12. között: Blanka újabb kihallgatásai
1851. jún. 2. és 6. között: Erdélyi Erzsike kihallgatásai
1851. júl. 12.: Lövei Klára letartóztatása Szlatinán
1851. júl. 17-től: Lövei Klára a pesti Újépület foglya

1851. okt. 5–7.: Blanka átszállítása Nagyváradról a pesti Újépületbe. (Két nappal később Erdélyi Erzsí is odakerül.)
1852. jún. 10.: Erdélyi Erzsí, miután Blanka ellen vall, szabadlábra kerül.
1852. okt. 1. és nov. 8. között: Brunszvik Teréz kihallgatásai
1852. dec. 12.: Teréz első kérvénye Teleki Blanka ügyében. (Elutasítása: dec. 21.)
1853. febr. 15. és márc. 10. között: Blanka újabb kihallgatásai
1853. ápr. 18.: Teréz második kérvénye Blanka érdekében. (Elutasítása: máj. 29.)
1853. máj. 13–20.: a Vádirat felolvasása Blanka, Klára és Erdélyi Erzsí előtt. Az észrevételeikről jegyzőkönyv készül.
1853. máj. 25.: haditörvényszéki tárgyalás Teleki Blankáék perében
1853. jún. 19.: az ítélet megerősítése és döntés arról, hogy a vizsgálati fogság „a kimért időbe betudassék.”
1853. jún. 22: Ítélethirdetés. Teleki Blankát tíz, Lövei Klárát öt év várfogsággal sújtják. (Erdélyi Erzsí a büntetését a 13 havi vizsgálati fogsággal letudta). Albrecht főherceg az ítéleten annyit enyhít, hogy „a láncot eltörlé”.
1853. júl. 20.: Blankáékat Pestről (Bécsen át) Kufsteinba viszik.
1853. júl. végétől: Blanka és Klára a kufsteini várbörtön foglyai
1854. aug. 21. – szept. 5.: Brunszvik Teréz kihallgatásai. Az ellene indult vizsgálat felfüggesztése
1855. febr. 7.: Minona sikertelen közbenjárása a császárnál Blanka érdekében.
1856. júl. 11.: Lövei Klára, a büntetését letöltve, kiszabadul.
1856. nov.: Blanka átszállítása a laibachi (ma: ljubljana) várbörtönbe
1857. máj. 9.: általános amnesztia a politikai foglyoknak. Stackelberg Minona Blanka elé siet Laibachba.
1857. máj. 15. Vácduka: Brunszvik Teréz értesül Blanka kiszabadulásáról
1857. máj. 16-tól Bécsben. Blanka és Teréz néni találkozása
1857. júniusától: Blankát Pesten megfigyelés alá helyezik.
1857. szept.: útlevélkérélmé Bajorországba gyógyulás céljából.
1857. nov. 7.: Blanka Lövei Klárával Saalbrückénél elhagyja Ausztriát
1857. nov. – 1858.: Münchenben. A telet Emma és a gyermekei is ott töltik.
- 1858–1859 tele: Blanka Miksával Stuttgartban.
- 1859 nyarától: Drezdában. Brunszvik Teréz és Emmáék látogatása
1861. szept. 23. Vácduka: Brunszvik Teréz elhunyt

1861– 1862 tele: Miksa és a családja Blanka mellett

1862 szeptembere: Lövei Klárával néhány nap Brüsszelben

1862 okt.: A francia tengerpart (Menton) felé tartva Blanka Párizsban,
Emmáék otthonában (rue Vaugirard 45) megbetegszik.

1862. okt. 23. Párizs: Teleki Blanka elhunyt. Temetése: 25-én a
Montparnasse temetőben. Világi részről az emigráns Irányi Dániel
mondott felette búcsúztatót.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BRUNSZVIK TERÉZ SZELLEMI HAGYATÉKA ALAPÍTVÁNY

Az eddig megjelent Örláng füzetek:

- HORNYÁK Mária: „A Mindenem, a Boldogságom...” Ludwig van Beethoven és a martonvásári Brunszvik Jozefin grófnő szerelméről. Martonvásár, 1996. 16 old. (1. sz.) [Ugyanez angolul és németül is.]
- HORNYÁK Mária: A francia-magyar kapcsolatok történetének fényes láncszeme: de Gérando Ágost. Martonvásár, 1999. 32 old. (2. sz.)
- BRUNSZVIK TERÉZ: Versek, cikkek, levelek, naplódíszetek. (Bevez., vál., szerk.: Hornyák Mária) Martonvásár, 2000. 48 old. (3. sz.)
- HORNYÁK Mária: Brunszvik Teréz „szellemi gyermeke”: Teleki Blanka (1806–1862). (1. kiad.) Martonvásár, 2001. 60 old. (4. sz.)
- HORNYÁK Mária: A 150 éve alapított első hazai (pesti) bölcsőde és Forrayné Brunszvik Júlia grófnő. Martonvásár, 2002. 36 old. (5. sz.)
- Gräfin Therese Brunswick (1775 – 1861). (Hrsg.: Mária Hornyák) Martonvásár, 2002. 28 old. (6. sz.)
- Brunszvik Teréz, Teleki Blanka és De Gérandoné Teleki Emma Kossuth Lajosról. (Bevez., szerk., jegyz.: Hornyák Mária). Martonvásár, 2002. 60 old. (7. sz.)
- HORNYÁK Mária: Első óvodánk története (Buda – Krisztinaváros) 1828–1867. Martonvásár, 2003. 80 old. (8. sz.)
- Beethoven Brunszvik Teréz naplóiban. (S.a.r., bevez., jegyz.: Hornyák Mária) Martonvásár, 2004. 48 old. (9. sz.)
- Brunszvik Teréz és kortársai Martonvásárról. (S.a.r., bevez., jegyz.: Hornyák Mária) Martonvásár, 2005. 45 old. (10. sz.)
- Brunszvik Teréz és a Felvidék első óvodái (Besztercebánya, Pozsony, Nagyszombat) (Bevez., vál., s.a.r.: Hornyák Mária) Martonvásár, 2005. 88 old. (11. sz.)
- HORNYÁK Mária: De Gérando Ágostné Teleki Emma (1809 – 1893) Martonvásár, 2009. 98 old. (12. sz.)
-